

Stockholms Universitet
Institutionen för socialt arbete
Socialhögskolan

Religionsaspekter vid barnavårdsutredningar

– erfarenheter från Birmingham

Inger-Johanne Larsson

Magisteruppsats 20 poäng
HT 2005
Handledare: Professor Lars-Christer Hydén

FÖRORD

Religionsaspekter i socialt arbete är ett område som intresserat mig under många år. Det var med stor förväntan och genuint intresse som jag reste till Birmingham 1996 och genomförde min forskningsstudie inom detta område. Än idag många år senare kan jag se många av de elva informanterna framför mig när jag läser och lyssnar till deras intervjuvar. Deras engagemang i sitt arbete och seriösa sätt att delta i intervjustudien gjorde ett djupt intryck på mig. Informanternas svar och reflektioner kring ämnesområdet har lärt mig mycket och min förhoppning är att deras erfarenheter skall komma till användning inom svensk socialtjänst.

Tiden från uppsatsarbetets startpunkt till färdig uppsats blev mångårig. Livets olika skeden kom emellan. När den nu äntligen är klar är materialet fortfarande aktuellt och i den svenska vardagsverkligheten för socionomer 2005 är ”religionsaspekter i barnavårdsutredningar” än mer aktuellt än 1996.

Jag vill varmt tacka min handledare, Lars-Christer Hydén, för många värdefulla reflektioner. Det har varit en god handledning på ett lättsamt sätt och på samma gång en handledning med nya tydliga mål, avgränsningar, vägar och uppgifter. Trots att arbetet för mig bitvis nästan känts oöverstigligt har nya möjliga etappmål i handledningen gjort att jag tagit mig vidare.

Jag vill också passa på att tacka en rad personer, stora och små, som möjliggjort att jag kunnat skriva min uppsats. Det är vänner som stöttat, barnvaktat, kommit med färdig lunch, gjort pdf-fil, skrivit ut texter när skrivare krånglat, läst och haft synpunkter mm. Jag tackar särskilt; Eila, Eva Britt, Päivi, Christina, Carin, Lillemor och Sigge, Reine, Berit och Matilda, Eddie samt mina föräldrar Inger och Ingvar.
Stort tack.

Slutligen ett mycket stort tack till mina barn Emilia och Alice som stått ut med att mamma måste skriva så mycket. Ni har varit enastående att hitta på lekar själva så att mamma kunde bli klar med sin uppsats.

ABSTRACT

Sverige är idag ett mångkulturellt och mångreligiöst land. De flesta socialarbetare möter klienter med olika kulturell och religiös bakgrund. I Sverige har vi under en längre tid arbetat med att söka kunskap, forska och utbilda kring de allmänskulturella frågorna. Frågor kring religion har inte uppmärksammats specifikt.

I Birmingham, England, ingår det i utredningen vid barnavårdsärenden att fråga om etnicitet. Vid remitteringar och vid omhändertagande av barn för placering vid institution eller familjehem finns det i England ett stort antal religiösa frågeområden som socialtjänsten tar hänsyn till. Riktlinjer i Birmingham stad i "Equal opportunities act" främjar en likabehandling oavsett bakgrund. En av aspekterna i denna vägledning är just hänsyn taget till religion.

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka hur socialarbetare i Birmingham arbetar med religionsaspekter i barn- och ungdomsutredningar samt undersöka vilken betydelse socialarbetare i Birmingham anser att religion har i utredningsarbete, vid behandlingsinsatser och vid uppföljning. Syftet har även varit att samla erfarenheter från Birmingham till Sverige.

Elva intervjuer har genomförts i Birmingham med socialarbetare från sex olika stadsdelar. Intervjuerna är inspelade på band och har utskrivits innan bearbetning. Utifrån intervjuerna har åtta teman framträtt kring bl a. religionsaspekter i utredningsarbetet, möjligheter att förstå och omfatta vad klienten förmedlar och religionens betydelse i vardagslivet. Samtliga teman har analyserats med tanke på likheter och skillnader. Får socialarbetare i Birmingham fortbildning kring religionsaspekter är en av frågorna, tillika med ett antal frågor som skulle kunna ingå i en guide till socialarbetare i Sverige?

Studiens resultat visar att religionsaspekter är ett område som socialtjänsten i Birmingham arbetar aktivt med. Det ingår i utredningsunderlaget att komma in på religion. Frågorna gäller både innehållsliga aspekter och aspekter som rör proceduren. Dock får socionomer ingen fortbildning i frågan men flera informanter har försökt lära sig genom kurser och genom kollegor från annan bakgrund. Många konkreta områden där religion kan ha betydelse framkommer i intervjustudien.

Litteraturmässigt har området sakta börjat växa internationellt de senaste 10-15 åren. I litteraturen – främst i USA och i England - finns såväl aktuella boktitlar som artiklar inom detta område. I Sverige finns det ingen litteratur att tillgå.

Forskningsstudien mynnar ut i åtta rekommendationer inom detta område. Ett par av dessa rekommendationer är: att barnkonventionen granskas ur religionshänseende i svensk kontext och att socionomutbildningen integrerar religionsaspekter.

Nyckelord: Barnkonventionen, barnavårdsutredningar, fortbildning, religionsaspekter

FÖRORD.....	3
ABSTRACT	5
Kapitel 1. INLEDNING OCH BAKGRUND	9
Nya möten mellan människor.....	9
Klienter från olika religiös bakgrund.....	9
Religion och kultur	9
Migration banar väg för nytänkande	10
Islam - näst största religionen i Sverige.....	11
Handledning med mångkulturell inriktning	11
Två fallbeskrivningar.....	11
Kapitel 2. TIDIGARE FORSKNING	14
Tillvägagångssätt	14
Litteratur i Sverige.....	14
Engelskspråkig litteratur och artiklar	15
Barn - religion, andlighet och socialt arbete.....	16
Lokal enkät om socialt arbete och religion i USA.....	17
Sammanfattning	17
Kapitel 3. SYFTE, METOD OCH MATERIAL.....	19
Bakgrund	19
Syfte.....	19
Ekonomiskt bidrag.....	20
Forskningsarbetet inleds	20
Planering av intervjuer.....	20
Förinformation till informanterna.....	20
Alla tillfrågade socialarbetare deltog.....	21
Intervjuerna.....	21
Kompletterande material	21
Återupptaget arbete 2004.....	22
Bearbetning av intervjustudien	22
Presentation av informanter.....	22
Sammanfattning	27
Kapitel 4. RESULTAT.....	28
Introduktion.....	28
Att förstå klienten	28
Medvetenhet	30
Egen erfarenhet.....	30
Kunskap som ökar förståelse	31
Informationsbrist	31
Vad hjälper socialarbetaren att förstå?.....	32
Allmänna faktorer som påverkar förmåga till förståelse	33
Religiösa och kulturella faktorer	34
Uppläggnings av utredningsarbetet	36
Skillnad i synen på religion vid frivilliga insatser och tvång	37
Vad blir olika i utredningsarbetet?	38
Religionsfrågor i utredningar	39

Direkta frågor om religion i utredningsarbetet	41
Vilken typ av frågor kan det röra sig om?	41
Hur följs religionsfrågorna upp? Används de i det sociala arbetet?.....	43
Räcker det med frågor kring kultur?.....	43
Socialarbetaren och religionsfrågor	44
Religionens betydelse i vardagslivet.....	45
Religion kan ha betydelse.....	46
Religionens betydelse varierar.....	47
På vilket sätt kan religionen ha betydelse för klienten?	48
Socialarbetares oförmåga att se	50
Familjefrågor och religion	50
Religion påverkar familjelivet	52
Religion påverkar vissa områden i familjelivet	53
Religion påverkar ej familjesynen	54
Exempel på religions- med flera aspekter kring familjefrågor	54
Fortbildning.....	55
Religionsspecifika utbildningar erbjuds ej inom socialtjänsten	56
Socialarbetare önskar fortbildning om religion	57
Guide för socialarbetare i Sverige.....	60
Fyra huvudområden kring barnavårdsutredningar	60
Religiös tillhörighet och i så fall vilken?.....	61
Religionen i vardagslivet	61
Barnets/den unges egna tankar och behov	61
Passar socialtjänstens åtgärd familjens livssyn?.....	62
Socialarbetarens sensitivitet	63
Kapitel 5. AVSLUTANDE DISKUSSION	64
Två huvudområden	64
Förslag på frågeställningar kring religion vid barnavårdsutredningar	67
Rekommendationer.....	67
REFERENSER.....	71
BILAGA.....	73

Kapitel 1. INLEDNING OCH BAKGRUND

Nya möten mellan människor

Sverige är idag ett mångkulturellt och mångreligiöst land. Här bor människor med sitt ursprung i Sverige och människor med ursprung i olika delar av världen. Under 1950-60 och 70-talet invandrade personer från olika delar av Europa till Sverige för att arbeta. From 1970-talet blev flyktinginvandringen alltmer dominerande. Först anlände flyktingar från olika länder i Latinamerika och senare under 1980-talet och framåt kom flyktingar från såväl Mellan-Östern, Asien och Afrika och sökte asyl i Sverige. Nu finns även en andra generationens invandrare i Sverige och de blir allt fler. Det svenska samhället och personal inom olika institutioner möter personer som levt i Sverige längre eller kortare tid och som även kommer att leva sina sista levnadsår i Sverige. Dessa möten har även socionomer/kuratorer i vården, skolan och på olika typer av institutioner t e x. för ungdomar. Även socialarbetarkåren i sig har blivit alltmer mångkulturell. Det finns socialarbetarkollegor med ursprung i alla världsdelar som idag är yrkesverksamma som socionomer i Sverige. En del av dessa kollegor har utbildat sig i Sverige, andra har utbildat sig i sitt ursprungsland, arbetat där som socialarbetare och kompletterat sin utbildning i Sverige innan fortsatt yrkesverksamhet här.

Klienter från olika religiös bakgrund

Varför är då området kultur och religion intressant i relation till socialt arbete idag. Jo, därför att i stort sett alla socialsekreterare i socialtjänsten i Sverige idag möter i sitt arbete klienter med ursprung i andra länder än Sverige och för att socialarbetarkåren i sig blir alltmer mångkulturell. Det gör att socialtjänstens personal möter alltfler klienter från annan religiös bakgrund än den kristna. Denna nya situation med behov av ny kunskap och reflektion sätter också den kristna trons eventuella betydelse för människor i Sverige i nytt ljus. För många människor kan tron ha betydelse i just livets utsatthet.

Religion och kultur

Kultur som begrepp har under en längre tid diskuterats i Sverige. Kultur som begrepp har hundratals olika definitioner världen över. Om kulturaspekter i socialt arbete går att läsa i artiklar och i litteratur som t ex. boken *Kulturkompetens i socialt arbete* av Masoud Kamali, professor i Uppsala (2002) som forskat och skrivit kring bl a. kulturaspekter och svensk socialtjänst. På senare år har kulturaspekter i socialtjänsten diskuterats alltmer, tillika med de speciella aspekter som kan finnas vid utredning, behandling och stöd till flyktingar och asylsökande. Kultur berör hela livet för den enskilde. Det berör allt ifrån mat och kläder till,

roller, tid, delaktighet, boende - vardagssysslor....I varje kultur finns ett eget system utformat hur olika saker bäst skall göras och utformas. Här finns en olikhet människor emellan i de olika kulturella yttringarna.

I Sverige använder vi sedan flera år begreppet "det mångkulturella Sverige". Det som innefattas kan vara allt från mat och musik till olika sätt att vara delaktig i ett samhälle eller i en familjs beslut. I Sverige är vi upptagna av de sk. allmänskulturella frågorna. De frågor som uppsatsen berör - de religiösa aspekterna - är sällan specifikt omnämnda. I Sverige har religion länge ansetts som en privat fråga och många svenskar ser fortfarande religion på detta sätt. Det innebär att respekt i dessa frågor visas genom att man inte berör eller tar upp frågorna - särskilt i professionella sammanhang. Detta innebär i sin tur att många socialarbetare gör på detta sätt - visar respekt genom att inte ta upp frågor kring tro. I denna studie kommer sex stora världsreligioner att utgöra bakgrunden i de olika frågor som ställs och de svar som analyseras. Det är judendom, kristendom, islam, hinduism, buddhism och sikhism. Kring dessa religioner har författaren egen kunskap och dessa trosbekännare är väl representerade i såväl England som Sverige. I antal trosbekännare räknat, långt fler i England.

Migration banar väg för nytänkande

Sverige har under många år varit kulturellt och socialt homogent. I slutet av 1800-talet kom sjuksköterskediakonier, kristen diakoni präglade det tidiga sociala arbetet i Sverige. Från 1910-20 talet har det skett en sekularisering av det sociala arbetet. Den tidiga socialarbetarutbildningen var sekulär, vetenskapligt grundad - typiskt för den tiden. Från 1980 och framåt kan man tydligt se migrationens och globaliseringens spår - en aktualisering bl a av mötet med "nya" religioner i Sverige. Religion har inte varit en prioriterad fråga att forska om och skriva kring i relation till socialt arbete i hela dess spektrum. Först har forskningen och samhällsdebatten varit inriktad på kulturfrågor, kulturmöten och kulturbegreppet. Men i takt med att samhällen blir mångkulturella blir de också mångreligiösa. Kontakt med olika kyrkor, och så småningom andra religioner har först varit en "inom-kyrklig" fråga i Sverige. Nu börjar religionsaspekter alltmer bli en samhällsfråga på olika sätt.

Under denna utvecklings gång har Sverige, men även England, Frankrike och Tyskland, haft en nära relation mellan kyrka och stat. Våra kulturer har hämtat sin grundsyn ur kristen tradition. I läroplanerna i Sverige känner många igen ledorden "kristen grundsyn och västerländsk humanism" som det hette under många årtionden. Idag börjar vårt samhälle få en annan

grundhållning. Alla har rätt till sin egen religion, rätt att utöva sin religion och ha den man själv funnit en övertygelse i så länge den inte skadar annan. Det är en stor värdeförskjutning som skett fram till idag, en stor förändring över 100 år.

Islam - näst största religionen i Sverige

Ser vi till personer med ursprung i muslimska länder finns det ca 4-500.000 personer i Sverige idag med denna bakgrund. I olika grad från 0-100 % lever dessa människor efter islam som religion och tro i sitt vardagsliv. Islam som tro - påverkar livet i alla dess delar för den enskilde; hur man lever sitt liv individuellt, i familjen och i samhället. Idag är islam den näst största religionen i Sverige och i Europa, näst efter kristendomen.

Handledning med mångkulturell inriktning

I takt med dessa många nya möten behöver personal i bl a. socialtjänsten handledning kring förståelse av och insatser för barn, ungdomar och familjer med utländsk bakgrund. I bl a England och USA har multi-cultural supervision utvecklats under de senaste femton åren (Pope-Davis, D.B., Coleman, H.L.K. 1997). Vidare behöver de kollegor som har annan kultur som grund, kunskap och handledning med spegling av det svenska. Och alla behöver vi veta om, bli medvetna om - samt reflektera kring - "den egna" kulturen för att förstå "den andre" ("the otherness of the other" som Dr Kirmayer, Mc Gill University, Montreal, brukar uttrycka det).

Två fallbeskrivningar

Denna uppsats utgår från religion och tro som en positiv resurs för den enskilde klienten. En positiv resurs på så sätt att religionen utgör ett mervärde i livet eller att religionen utgör hela värdegrunden och inriktningen för den enskildes liv. Det finns även de situationer där tron försvårar och hindrar livet, situationer där t ex psykisk ohälsa och dysfunktionell tro tillsammans kan utgöra stora svårigheter för samtal, stöd och förändringsarbete. Dessa fokuseras inte i denna uppsats.

Jag har tillfrågat de elva informanterna om de kunde delge ett exempel från sitt arbete inom socialtjänsten där religion varit mycket viktigt för deras klient. Jag frågade:

Interviewer:” Tell about a client you have encountered whereby religion was very important?”

Jag har valt två illustrerande exempel - ett som berör en troende muslimsk tonåring och återhämtning i samband med ungdomskriminalitet. Det andra exemplet berör en ung kvinna som kommer till tro i kristen tradition och där detta kommer att ha en stor betydelse för hennes personliga utveckling och omsorgs förmåga. Dessa exempel ges här okommenterade för egen reflektion i ämnet: religionsaspekter vid barnavårdsutredningar.

Rashid: “Well this is a Muslim family I worked with, you have to excuse me for that, it is an example of a young person and a family, where the young person had gone out with his friends. First time nothing had happened. Practising young person, going to the mosque. Second time with his friends and his friends took a car and he was sitting there. He too was arrested. So were the other people. When the family discovered this they were annoyed. Then the child was given back home. Then he was given a talk with examples in the religious context what happens with people that go on offending or doing the wrong things, or people who disturb the society, or people who make suffer other people for no reasons. It is a minor one but it is a one where religion was very important for both family and the young person. Because this family has the view that if you are a religious person you should not do such things – it is unlawful.”

Gabrielle: “The one family in particular that I am currently dealing with where the mum is Christian. I was not involved in the initial investigation. This young woman subsequently had four children over a period of time removed from her. I only became involved with her, or they went on to our parish. When she had got a baby. And the intention from the area where she came from was to take the baby from her. She had gone through so many hurdles that they thought she would fail. Fortunately, we are very fortunate on our team to have a very understanding, liberal team manager. She gave me the opportunity to work with the mum and dad, the mother had learning disabilities, and with this baby and he is now two. And I only subsequently learned about her being a Christian, a committed Christian. In the Church of England. And she is a woman who has been totally undervalued all her life. I go out with her on my own away from dad and the little one - so we can have a lot of talk. She has a need to do that. She is very hurt, and desperately upset. I finally said, because she said that she started to go to a church. And I asked her how.. and she said in the homes. And this church obviously values this young woman. Which is probably the first establishment ever that valued her. And I feel so pleased for her that there is something that values her as a person, her

points of view, her opinion. And in actual fact she is now on that.. . on the...what is it called. In the Anglican Church it is the Church council. I forgot what it is called.. So she is an important and recognized member of that church and it has done wonders for her. And along that she is managing to keep, she is able to keep her baby and she is a perfectly good mother. She loves the little boy. I can not understand what happened to her. And you have got a, that is what I feel anyway, you have got a very sensitive, caring person. Not any better than anyone but like the community in general. I am pleased for her that she has the religion. Yes, she has a lot of strength.”

Kapitel 2. TIDIGARE FORSKNING

Tillvägagångssätt

Jag har under åren som verksam socionom försökt att finna litteratur, artiklar och forskningsrapporter inom området "Religion och socialt arbete" men inte funnit någondera i Sverige. I samband med uppsatsarbetet har jag haft anledning till att under flera dagar söka litteratur och artiklar på svenska och engelska. Jag har sökt litteratur och artiklar via Internet och även haft hjälp i litteratur sökandet av personal vid Socialhögskolans bibliotek. Det första jag lade märke till när jag skulle arbeta med min forskning på biblioteket var att hyllan "Religion" innehöll ytterst få böcker relevanta för socialt arbete i Sverige, få religionsböcker fanns på hyllan överhuvudtaget. Det säger något om det bristande intresset för eller bristande kunskapen om frågorna vid institutionen för socialt arbete och dess bibliotek.

Litteratur i Sverige

Det är intressant att det i början på 2000-talet vare sig finns forskningsrapporter, litteratur eller artiklar som berör mitt uppsatstema eller angränsande ämnen såsom religion och sociala utredningar, religion och socialt arbete eller religion och barnkonventionen.

Det finns dock ett flertal böcker som utkommit på senare år som berör socialt arbete och kulturaspekter. Här kan nämnas "*Tvärkulturella möten*", Grundbok för psykologer och socialarbetare av Carl Martin Alwood och Elsie C Fransén (red) (2001). Religionsaspekter finns här med i det kapitel som berör sjukvården. Kapitlet är skrivet av Docent Åke Sander och berör viktiga religionsaspekter i vårdsammanhang. "*Kulturkompetens i socialt arbete*" av Masoud Kamali, doktor i sociologi, professor i socialt arbete, (2002), berör socialt arbete och kulturaspekter i bred bemärkelse men inte specifikt religion.

På samma sätt är det med övriga artiklar och övrig litteratur som jag finner i mitt sökande efter svensk litteratur kring mitt uppsatsområde. Kulturaspekter i mötet med klienten tas upp alltmer men religionsaspekter i socialtjänst eller socialt arbete lyser ännu med sin frånvaro.

I den nyutkomna forskningsrapporten i Stockholm, FoU-rapport 2005:5, "Tvärkulturellt socialt arbete - av socialarbetare för socialarbetare" nämns religionsaspekter vid några enstaka tillfällen. I rapporten redovisas hur socialarbetare har deltagit i samtalscirklar för att beskriva tvärkulturellt socialt arbete. Från dessa samtal och erfarenheter har teman samlats och kapitel

till rapporten skrivits kring de teman socialarbetare i Stockholm sett som särskilt viktiga att lyfta fram.

Religionsaspekter i tvärkulturellt socialt arbete är inte ett sådant tema som lyfts fram till ett eget kapitel. Religion har dock varit ett önskat tema för en av de utbildningsdagar som genomfördes inom ramen för projektet.

I Nabila Alfakirs bok *"Skapa dialog med föräldrarna - integration i praktiken"* (2004), berörs religionstemat i ett eget kapitel. Hela boken rör barn och ungdomar i skolsituationen och deras familjer och visar på vägar till bl a. bättre kommunikation med familjen - där ökad kunskap kan ge lärare nya möjligheter att hantera olika situationer i skolan t ex samtal i klassrummet efter 11 september- attacken i USA.

Efter gjorda litteratursökningar kontaktade jag teol. dr Erik Blennberger vid Stora Sköndal Högskola, som undervisar och forskar och givit ut böcker kring etikfrågor. Jag ville höra med honom om han genom åren läst eller sett någon artikel eller bok på svenska i ämnet - socialt arbete eller näraliggande ämnen. Blennberger kunde inte påminna sig någon enda titel inom detta område som han kommit i kontakt med i sitt mångåriga etikarbete.

Engelskspråkig litteratur och artiklar

När det gäller den engelskspråkiga världen, så har det på senare år börjat komma boktitlar och artiklar inom området "Religion and social work". Det är ett ökande intresse internationellt för frågorna som gör att antalet boktitlar och artiklar ökat på senare år. Det finns såväl böcker som artiklar sen ca 15 år tillbaka. Det är främst i England och USA som dessa titlar återfinns. Ämnet ses fortfarande som "nytt" och ofta berör artiklar som jag läst just önskemål om att religionsaspekter bör tas upp i socialarbetarutbildningar.

Terry B. Northcut, PhD, tar upp frågan i sin artikel med temat "Teaching religion and spirituality in the clinical social work class-room". Han menar att socialarbetarutbildningen bör betona;

1. Increased comfort with the subject;
2. Increased ability for self reflection and self knowledge
3. enhanced ability to learn how to listen for spiritual themes in client narratives

4. strengthen skills for clinical intervention with clients around the subject of religion and spirituality (Northcut, 2004)

Det finns också pågående diskussioner internationellt om religion och socialt arbete och kring religiösa institutioners sociala arbete. Boken "Spiritual Diversity in social work practice : The heart of helping" kom ut 1999 och recenseras år 2001 i den amerikanska tidskriften "Social work" av Michael J. Sheridan, PhD. Sheridan skriver i sin recension att Edvard R. Canda, PhD och Leola Dyrud Furman, PhD har identifierat två syften med sin bok; "The first is to provide a comprehensive framework of knowledge, values, and skills for social workers attempting to use a spiritually sensitive approach in their work. The second is to present material in such a way as to promote personal and professional growth to the reader".

En annan typ av artiklar inom ämnet religion och socialt arbete är de som riktar sig kring bemötande av en speciell grupp. Här kan bl a. nämnas David R. Hodge artikel " Working with Hindu Clients in a Spiritually Sensitive Manner", som tar upp den största "Asian religion" i USA nämligen hinduismen. Publicerat i tidskriften "Social Work", 2004. En annan, mer ovanlig vinkling är ett icke västperspektiv i reflektion på religion och socialt arbete. Jag tänker här t ex på Alean Al-Krenawi, senior lecturer, och John R. F Graham, associate professors artikel "Islamic theology and prayer, Relevance for social work practice", ur "International social work",43(3), 289-304, England, 2000.

Barn - religion, andlighet och socialt arbete

Children, spirituality, religion and social work" är skriven av Marget Crompton som är "socialworker, lecturer and writer". Hon beskriver i denna bok barnkonventionens innehåll gällande religion om bl a. barns- och ungdomars rätt att utöva och bibehålla sin religion och rätt att utveckla sin andlighet. Det finns i Barnkonventionen ett flertal paragrafer som tar upp religion och tro i olika skrivningar för att säkerställa barns och ungdomars rätt att ha en tro samt bibehålla och utöva sin tro. Crompton går igenom åtta områden i Barnkonventionen där olika andliga och religiösa rättigheter och livs hjälpande stöd beskrivs. Detta är bara ett litet urval säger Crompton och beskriver att de fyra stora stadgeområden i barnkonventionen där religion och andliga aspekter kommer in. I sin bok citerar Crompton ur *The Convention of the Rights of the Child*" (information kit), UNICEF, London (1995). Key provisions can be summarised under four headings, all of which may be seen as relating to spiritual and religious rights:

- **survival rights**, from the child right to life through the most basic needs including food, shelter, and access to health care
- **development rights**, or all these things that children require in order to reach their fullest potential, from education and play to freedom of thought, conscience and religion
- **protection rights**, requiring that children be safeguarded against all forms of abuse, neglect and exploitation
- **participation rights**, including the right to the free expression, which allow children to take an active role in their communities and nations (UNICEF 1995, p2)

Lokal enkät om socialt arbete och religion i USA

Ett annat intressant arbete inom området presenteras i tidskriften " The journal of Contemporary Social Work", september 1988 av M. Vincentia Joseph, som är professor and Chair of the Doctoral Program, National Catholic school of social service, The Catholic University of America. Professor Joseph har lett arbetet med en enkätstudie bland socialarbetare med fokus på socialt arbete och religion. 90 enkäter har sänts ut och alla svarande socionomer har minst Masters Degree i socialt arbete som utbildningsgrund. Frågor som ställs är bl a. "How important is it for social workers to focus attention on religion?" , " How important is religion in the lives of your clients?" och " Do you collaborate with clergypersons in handling religious issues of clients?" Studien visar "These data clearly show that practitioners consider religious issues important despite the lack of emphasis on them in graduate education". "Although more than four-fifth of the sample believed that it was important to focus attention on religion in social work practice, the data clearly indicate that such issues were dealt with to a much lesser degree." "Only 19 percent dealt with such issues very often or often." (aa p. 446)

Professor Joseph menar att dessa stora skillnader visar en tydlig ambivalens inför religiösa frågor och fortsätter i sin artikel "It should be noted that when asked whether clients initiated discussion of God or religious issues, 77 percent said that their clients initiated such discussions "very often" to "sometimes", which suggests a need for curriculum development in this area. Practitioners are provided with skills to explore and probe concerns and feelings of clients in psychosocial areas, but it appears that they have not been provided with the skills to explore religious and spiritual issues." (aa p. 449)

Sammanfattning

Det är internationellt ett ökande intresse för dessa frågor i relation till socialt arbete vilket märks på ett ökat antal artiklar och böcker i ämnet. När det gäller Sverige så finns det inga

böcker att tillgå kring religion och socialt arbete överhuvudtaget. Och när det gäller artiklar finns perspektivet med som ett bland många andra perspektiv och i ringa omfattning. Det finns inte heller någon forskning kring ämnet i Sverige ännu, inget dokumenterat. Området religion och socialt arbete i vid bemärkelse kan ibland vara omnämnt i någon mån och då oftast i relation till vårdpersonal och med tankeför längningen att det som gäller för vårdpersonal också gäller för socialsekreterare. Mot denna bakgrund tyckte jag att det var intressant att hämta hem kunskap från Birmingham i England för att skriva om deras tankar och arbetssätt kring religionsaspekter i socialt arbete.

Kapitel 3. SYFTE, METOD OCH MATERIAL

Bakgrund

Från september 1993 till juli 1994 bodde jag i Birmingham, England, och var gästmedarbetare vid Multi-Faith Centre - ett utbildningscentrum kring de stora världsreligionerna i mötet med människor och olika samhällsinstitutioner. I centrets ledning och i kollegiet fanns personer som var hemmahörande i sex olika religioner: judendom, kristendom, islam, hinduism, buddhism och sikhism.

Ett stort antal utbildningar hade genom åren riktats till olika samhällsinstitutioner såsom skola, polis, psykiatri och många andra. En årlig kurs "Certificate in the world religions programme" pågick på årlig basis en kväll i veckan. Ett program som jag också deltog i samt medverkade i under mitt gästmedarbetarår. En internationell sommarskola hölls på somrarna under 10 dagar under flera år och studiebesöksgrupper kom från olika länder. Under året vid centret var jag med och tog emot lärarstuderande från Sverige.

Genom verksamheten vid centret och de många utbildningarna kom jag i kontakt med socialarbetare i Birmingham. Jag mötte även personer yrkesverksamma inom skola och vård. Genom centrets arbete, egna kontakter med personer yrkesverksamma i Birmingham samt genom min arbetslivserfarenhet i Sverige med flyktingar kom jag att intressera mig för de olika synsätten i England och Sverige.

Det var, som jag uppfattade det, en stor kontrast de båda länderna avseende religionsaspekter i socialt arbete. I Sverige en faktor som få yrkesverksamma socionomer beaktar i socialt arbete. En aspekt som däremot många socionomer arbetade med i socialt utredningsarbete i Birmingham och som oftast var en faktor som togs på allvar. Jag bestämde mig för att se närmare på dessa erfarenheter i denna forskningsstudie.

Syfte

Syftet med studien är att:

- undersöka hur socionomer i Birmingham arbetar med religionsaspekter i barn- och ungdomsutredningar
- undersöka vilken betydelse socionomer i Birmingham anser att religion har i utredningsarbete samt vid behandlingsinsatser och uppföljning
- samla erfarenheter från Birmingham till svensk socialtjänst inom detta område

Ekonomiskt bidrag

Jag sökte pengar av C E Wikströms minnesfond, och fick ett bidrag för att möjliggöra resa till Birmingham. Jag skulle där genomföra intervjuer med socialarbetare om religion och socialt utredningsarbete i barnvårdsutredningar. Pengarna räckte till en månads vistelse i Birmingham och jag genomförde intervjuerna under juni månad 1996.

Forskningsarbetet inleds

Jag inledde forskningsarbetet i Birmingham med att etablera kontakt med studierektor Ralph Thomas, Social Studies Department vid Selly Oak Colleges. Ralph Thomas blev min handledare under min forskningsperiod i Birmingham. Jag introducerades för flera personer i personalen i övrigt och fick tillgång till ett arbetsrum på institutionen.

Planering av intervjuer

I Sverige hade jag förberett intervjufrågor och bearbetat dem tillsammans med min handledare. Väl på plats i Birmingham delgav jag Thomas intervjufrågorna på engelska och berättade mer om hela uppsatsarbetet. Vi planerade att söka socialarbetare ur ett urval av geografiska områden i Birmingham; det blev tre olika grupper. Ett bostadsområde med "predominantly white" som Thomas uttryckte sig. Ett område med blandade befolkningsgrupper och en tredje med större delen "black population". Med "black population" menas här personer med invandrar- och flyktingbakgrund och briter m fl vita kallas "white population".

Genom sitt utbildningsansvar för en socialarbetarutbildning samt kontakter med studenter och praktikplatser hade Thomas en bra överblick av såväl geografiska områden i Birmingham som lämpliga distrikt och personer att intervjua. Vi gjorde en preliminär planering och jag började ringa runt och boka intervjuer. Jag fick hjälp av institutionens sekreterare som hjälpte mig att ta emot meddelanden och välkomna besökande.

De socialarbetare som skulle intervjuas fick möjlighet att själva välja plats för intervjun. Några valde institutionen där jag fanns, några valde sin arbetsplats och några valde intervju i hemmiljö. Jag tänkte att det skulle underlätta för informanterna att de hade möjlighet att välja intervjuplats. Jag bokade upp intervjuerna vartefter och förberedde mig på att påbörja intervjuarbetet.

Förinformation till informanterna

Jag informerade per telefon samtliga informanter i förväg om att den kommande intervjun spelas in på band och att materialet endast används av mig samt att inget namn lämnas ut.

Några av informanterna hade även Thomas vidtalat i förväg och till alla intervjupersoner angav jag Ralph Thomas som den person jag fått deras namn av och som rekommenderat dem för denna intervju. Samtliga informanter introducerades per telefon om magisteruppsatsens syfte och att intervjumaterialet skulle utgöra underlaget för denna forskningsstudie. Jag berättade också att magisteruppsatsen skulle skrivas på svenska.

Alla tillfrågade socialarbetare deltog

Alla personer jag kontaktade ställde gärna upp för en intervju och samtliga socialarbetare kom till bestämda mötesplatser på utsatt tid. Sammanlagt genomfördes elva intervjuer med en genomsnittlig intervjutid på ca fyrtio minuter per intervju.

Intervjuerna

Intervjuerna är indelade i tre delar. En inledande del med bakgrundsfakta där informanterna berättar om egen utbildning, erfarenhet av socialt arbete och eventuell egen religiös hemvist eller bakgrund.

Den andra delen har fokuserat på det sociala arbetet och socialarbetarnas möjlighet att omfatta och förstå den problematik klienterna har och däribland religiösa aspekter och frågor. Jag frågar här om socialarbetarna tar upp frågor kring religionstillhörighet och om det är en aspekt de tar hänsyn till i det fortsatta utredningsarbetet.

Den tredje delen av frågorna handlar om fortbildning samt om socialarbetarnas eventuella rekommendationer kring frågor om religion som svenska socialarbetare skulle kunna ha användning av. Allra sist ber jag informanterna att fritt beskriva ett ärende där religion varit av betydelse för klienten.

Intervjuerna är halvstrukturerade med ett antal huvudfrågor med möjlighet för mig att ställa fria följdfrågor utifrån informanternas olika svar.

Kompletterande material

Vid sidan av intervjuarbetet sökte jag efter artiklar och litteratur vid Selly Oak Colleges bibliotek. Inom collegeområdet fanns ett flertal utbildningar och kurser kring olika religioner. Trots att man i England arbetade med frågan fanns det vid tiden för intervjuerna inte så mycket skrivet i artikel- eller bokform. Jag samtalade också med flera av mina kollegor från tiden vid Multi-Faith Centre och vänner från olika religiös hemvist om socialtjänstens möte

med religiösa klienter. Även fast jag redan uppfattat att Englands socialtjänst uppmärksammar frågan fanns det mer att önska i litteratur och artiklar vid denna tid.

Återupptaget arbete 2004

Vid återupptaget magisterarbete flera år senare beslutar jag , på förslag av min handledare, att fokusera på mitt intervjumaterial från Birmingham och erfarenheterna därifrån. Därmed slutför jag inte den intervjuiserie som jag påbörjat för att intervjua socialarbetare i Stockholm och jämföra materialet. Jag koncentrerar mig nu helt på de intervjuer jag gjort i England och det material som går att finna i bok- eller artikelform. Efter inledande handledning skriver jag ut de olika intervjuerna för att kunna göra jämförelser. Jag söker vidare efter litteratur inom området genom Socialhögskolans sökmöjligheter och kontaktar professor Erik Blennberger vid Ersta Sköndal Högskola för att efterhöra om eventuell litteratur i Sverige i ämnet.

Bearbetning av intervjustudien

Varje bandad intervju i studien är först utskriven i sin helhet. Till en början översätts de också till svenska men efter handledning görs utskriften på engelska. När alla utskrifter gjorts sammanställdes hela materialet i nya dokument där intervjusvaren på studiens tio huvudfrågor samlas under respektive frågerubrik som ett tema. De båda frågorna som ställs kring fortbildning samlas till ett tema.

Sammanlagt blir det åtta nya dokument med titlar som bygger på resultatkapitlen (se innehållsförteckningen). Varje nytt dokument kring en huvudfråga genomläses därefter och analyseras utifrån likheter och skillnader. Därefter skrivs ett första utkast till varje kapitel. Underteman som ger nya underrubriker växer fram i materialet. Varje kapitel läses sedan igenom flera gånger och jämförs med ursprungsmaterialet för att se om viktiga aspekter och teman kommit med.

Ett urval görs då materialet är så stort. Fokus hålls kring religionstemat. Urvalskriterier är bl a likheter och skillnader givna i informanternas svar.

Presentation av informanter

Nedan presenteras informanterna sammanfattningsvis. De har fått nya namn för att underlätta presentationen och igenkännande i deras olika citat som refereras i studien. Jag har givit informanterna kulturellt och religiöst anpassade namn som harmonierar med det riktiga namn-

et utan för att för den skall röja deras identitet. Jag har låtit samtliga vara anonyma främst för att underlätta och möjliggöra studiens genomförande.

Rashid:

Rashid är 40 år är Senior social worker och har Diploma in Social work. Han har arbetat sju år med socialt arbete. Han har även tagit "Certificate in youth and communitywork" och "Certificate in multi-faith" vid Multi-Faith Centre. Rashid arbetar med "young offenders". Etniskt ursprung: ursprungligen från Pakistan, uppväxt i en muslimsk familj och är själv praktiserande muslim.

Har religionen betydelse i vardagslivet?

Rashid: "Yes, it does in many aspects.even if you are not employed by the department, even if you are not given any money. I would still have a duty to look after people out there who needs help."

Susan:

Susan är 49 år och har "BA i Social work and two years of training to get the qualification." Vidareutbildning: kortare kurser genom åren ordnade av Birmingham stad över en till tre dagar t ex kring kulturmedvetenhet samt HIV/Aids. Susan arbetar nu som senior social worker vid Birminghams kvinnosjukhus och arbetar där endast med barn- och familjeaspekter. Birmingham Social Work Department gör arbetet möjligt. Susan har arbetat i tjugosex år inom Birmingham stads sociala avdelning. Tjuogoett år har hon tjänstgjort inom nuvarande arbete. Etniskt ursprung: "white european" född och uppväxt i Birmingham. Är själv kristen. Påverkar religionen vardagslivet?

Susan: "My faith is of the outmost importance to me. I must say it is absolutely crucial. A motivating force behind everything that I do. And find that having such a faith sustains me really and is my support for all the difficulties of work. It is impossible to imagine life without such a faith."

Mary:

Mary är 43 år och har Diploma in social work. Mary arbetar nu i ett "Children and families quality-team", vilket innebär en hel del fältarbete. Hon har arbetat sex år inom socialt arbete

och innan dess många år inom "education". Etniskt ursprung: född i Storbritannien, familjen från Irland, ser sig som irländsk. Är praktiserande katolik. Påverkar religionen vardagslivet?

Mary: "I think a great deal really. Certainly a lot of the church ruling I take into account really....Also discussions with my children. The older I get I actually find it easier. Stand up for it really and dot think it is something that I need to hide."

Khadidja:

Khadidja är 35 år och har arbetat inom Birminghams socialtjänst i tio år. Har Diploma i Social work. Khadidjas nuvarande arbete är inom ett barn- och familjeteam, hennes första tjänst som utbildad socialarbetare. Hon har arbetat inom ett flertal sociala verksamheter tidigare. Etniskt ursprung: född i Pakistan, kom till England vid 12 års ålder. Praktiserande muslim. Påverkar religionen vardagslivet?

Khadidja: "It does, it plays a great part in everything. I live accordingly to the sharias and according to Islam.. And I portray that to my children as well..... And it is certainly influences my work that I definitely look more closely at religious needs and see if they have been met."

Gabrielle:

Gabrielle är 63 år, senior social worker och arbetar huvudsakligen med barn och familjer. Hon har tidigare arbetat med familjearbete och har arton års erfarenhet av socialt arbete. Gabrielle har ingen socialarbetarutbildning, men har tagit en mängd kurser genom åren. Den längsta kursen hon tagit gick på deltid över två år vid Universitet kring mänskligt åldrande. I övrigt har hon tagit kurser som "Childprotection", HIV/ Aids m fl kurser. Etniskt ursprung: "white european, born in Birmingham". Har bakgrund i Church of England, nu själv med i non-conformist church. Anser sig praktiserande. Påverkar religionen vardagslivet?

Gabrielle: "I believe it does. I strongly believe it does. Not in my values or anything like that but I feel I get strength from my religion, my beliefs. When I am stressed, if I am really going into something that is quite tricky I will always offer.. well say, a prayer. Because I just feel... weather that is actual facts or weather that is my coping skills I do not know. But that is what I do."

Aisha:

Aisha är 34 år och arbetar som socialarbetare i ett barn- och familjeteam, med specialområde "children and loss". Aisha har Diploma i Social work och CQSW och har arbetat med socialt arbete i 9 år. Etniskt ursprung: Pakistan, kom till England vid fyra års ålder. Är praktiserande muslim. Påverkar religionen vardagslivet?

Aisha: "O, yes it does. Every-day life, I suppose I dress not strictly to the dicorum that the Islamic rules set, because I do not wear the hijab, but I adhere as much to it like I would not wear short pants or expose myself within that - those bounderies we as pakistanis are brought up with. Also the childrens upbringing as well."

Rita:

Rita är 46 år och arbetar som "practiced teacher co-ordinator" för Birmingham men har också " a small caseload" för att arbeta praktiskt och veta vad som händer. Rita har "CQSW in social work, which is the certificate" och har arbetat inom socialt arbete i nio år. Hon har just avslutat sitt första utbildningsår för att ta MA i Equal opportunities. Rita är även accredited councillor för HIV and Aids clients. Etniskt ursprung: Afro Carabean, kom till England vid 12 års ålder. Rita kallar sig "nominally protestant", Church of England. Påverkar religion vardagslivet?

Rita:" Only as a moral code. It does not guide me necessarily. I think I can not do social work and be to intrenched in the religious aspects you could then begin to discriminate against people who say I am gay or lesbian or other groups. Maybe their not of your faith. So, I think for me it is just an umbrella, a guideline."

Matthew:

Matthew är 38 år och arbetar som "senior practioner" i ett barn- och familjeteam. Han har arbetat inom socialt arbete i tolv år. Har Certificate in Social work sedan sex år tillbaka och har gått en vidareutbildning vid Birminghams Universitet för att bli praktikhandledare. Etniskt ursprung: vit, brittisk. Matthew tillhör en icke samfundsansluten kyrka i närområdet, besläktad med baptister och metodister. Påverkar religionen vardagslivet?

Matthew: "Yes, it is very much part of me now. Yes, and what I do, and how I work and how I live me life. Everything really."

Ruth:

Ruth är 40 år och är socialarbetare i ett barnteam som arbetar med "childprotection" sedan ett år tillbaka. Börjat denna tjänst efter utbildningen. Ruth har CQSW och Diploma in education in Social work och en MA in counselling. Har tidigare arbetat med utbildning bl a för barn med speciella behov. Etniskt ursprung: Ruth säger att hon kallas "vit, europé" men är irländare. Det är viktigt för henne. Religion: romersk katolsk bakgrund. Har religionen någon påverkan på vardagslivet?

Ruth: "Only how I try to... how I react to people...".

Carol:

Carol är 31 år och arbetar som "senior social worker" i ett barn och familjeteam. Carol arbetar med akutinsatser, "Childprotection", långa kontakter och de som bara behöver en inkomstutredning. Carol har CQSW sedan tre år tillbaka och har deltagit i fortbildningsdagar som Birmingham stad ordnad kring; barnskydd, barnrättslagstiftning, intervjuteknik med barn. Hon har även deltagit i internfortbildning kring t ex kön, ras, handikapp mm. Carol har arbetat nio år inom socialt arbete. Etniskt ursprung: vit, UK. Har ej religiös bakgrund eller uppväxt.

Tom:

Tom är 43 år och arbetar som team manager för "after care services to young people, age 16-21 years of age". Tom har ansvar för tre team. Teamen tillhandahåller inte vård utan arbetar med förberedelser för och planering av institutionsboende eller familjehems boende t e x. Tom har CQSW som nu kallas Diploma in social work. Tom har vid sidan om olika internutbildningar just avslutat "Diploma in management studies". Etniskt ursprung: vit europé. Anser sig till hälften vara skotte och till hälften engelsk. Arbetat inom det sociala yrkesområdet i tjugo år, bred erfarenhet av arbete inom barnpsykiatri, institutionsvård, specialverksamhet för unga män med beteendestörningar mm. Eventuell egen religiös bakgrund:

Tom: "My religion is Church of England. That is the religion I am christened into. I got sort of christened and married in the church but I would not actually say I was a practising and a regular church goer. I probably do not tend to like the Church structure very

much. I have been brought up a Christian although I do not particularly have any sort of believes in a God. I am fairly agnostic, this way.”

Sammanfattning

Informanterna är sammanlagt elva personer, alla socialarbetare och på olika sätt arbetande med barn, ungdomar och familjer. Åtta informanter är kvinnor, tre är män. De är i åldrarna 31-63 år. Alla, utom en informant, har en grundutbildning i socialt arbete. Två har magister-examina. De flesta har deltagit i olika fortbildningar och interna utbildningsdagar. En person har chefsbefattning. Fyra är senior social workers. Fyra är "black workers", dvs har ursprung i andra länder och är ej vita. Av dessa personer är tre från Pakistan, en person är ursprungligen "Afro-Caribbean". Övriga uttrycker att de är "white workers", white european, white british... De vita informanterna är från England, Irland och en person har påbrå från Scotland. Tre personer är praktiserande muslimer, fem personer tillhör olika kristna kyrkor och är utövande på olika sätt, en person är nominell kristen. En informant är agnostiker och en person har inte religiös bakgrund eller tillhörighet. Intervjupersonernas yrkeserfarenhet inom det sociala området sträcker sig från fyra till tjugosex år.”

Kapitel 4. RESULTAT

Introduktion

Här presenteras intervjustudiens resultat och innehållet i kapitel fyra utgör en bearbetning av de elva inspelade intervjuerna med socialarbetare i Birmingham, England. De intervjufrågeställningar som berör det direkta klientarbetet har omformulerats i denna resultatredovisning till åtta olika huvudteman som presenteras här. Intentionen bakom studien är att visa på informanternas sätt att arbeta med religionsaspekter i barn- och ungdomsutredningar inom socialtjänsten i Birmingham i syfte att tillvarata internationella kunskaper och erfarenheter för svensk socialtjänst.

Resultatredovisningen inleds med några övergripande teman kring möjligheter att förstå klienten. Frågan ställs till informanterna om de tycker att de kan förstå och omfatta familjens problematik? Vidare redovisas nedan allmänna, kulturella och religiösa faktorer som hjälper socialarbetaren att förstå klienten. Religionsaspekten fokuseras som en viktig dimension i utredningsarbetet och redovisas hur den eventuellt kan ha betydelse och vara verksam i kontakt, relationsskapande samt vid stöd, behandling mm. Här belyses religionens betydelse i vardagslivet tillika med familjefrågor och religion. Frågan om fortbildning kring familjefrågor och religion ger nedslående svar om dagens omfattning men visar att de flesta tillfrågade önskar sådan fortbildning. Vad skulle kunna ingå av lämpliga frågor inom detta område i en guide för socionomer i Sverige är en fråga som engagerar informanterna och flera viktiga frågeområden redovisas nedan.

I resultat delen redovisas övergripande svar på frågeställningarna, vidare analyseras likheter och skillnader i informanternas svar och slutligen visas även den bredd av egna temata som informanterna lyfter fram.

Att förstå klienten

I socialt arbete möter socialarbetare världen över familjer i olika konstellationer som har varierande livsproblem. Socialarbetare har i sig olika bakgrund - såväl utbildningsmässigt som kulturellt, religiöst, klassmässigt, familjetillhörighetsmässigt mm. Både socialarbetare och klienter kan ha olika kulturell bakgrund sinsemellan, olika grundsyn på livet, olika familjesyn mm. Socialarbetare har som regel en grundutbildning till socionom eller mot-

svarande och därtill har flertalet olika kurser och fortbildningar - så även informanterna i denna studie.

Hur ser då informanterna på sin egen förmåga att förstå, bemöta och behandla familjer i kris och att tolka livssituationer. Den fråga som är ställd i studien är en fråga i syfte att se hur informanterna ser på sin förmåga att förstå och omfatta de familjeproblem de möter.

Intressant är här också att se om informanterna på något sätt spontant reflekterat kring olika religions- eller kulturaspekter. Är det pusselbitar i en helhetssyn kring en person eller familj som de reflekterat kring i sitt arbete och som de lyfter i en allmän frågeställning eller ingår det i ett "allmängods" av all kunskap som socialarbetarna ser sig ha i sitt inre bagage av kunskap och erfarenhet.

De elva socialarbetarna, intervjupersonerna, i studien arbetar i olika geografiska områden i Birmingham. Uppdelningen av de deltagande är att tre informanter arbetar i ett område med få invandrare, fyra personer arbetar i ett område med blandad befolkning och ytterligare tre deltagande arbetar i områden med många invandrare. Alla informanterna tycker att de kan förstå och omfatta de problem de möter i olika familjer. Av elva deltagare i intervjustudien svarar sju personer "ja" på denna fråga - utan tveksamhet. Bland de övriga fyra deltagarna åtföljs svaren av olika kommentarer. Jag delger här en kort kommentar från varje person, av dessa fyra svarande. Frågeställningen är: "Do you think you can comprehend the problems in the families?".

De fyra informanterna:

Tom: "To some extent, it ought to be limited."

Khadidja: "Very difficult but I want to believe that I can."

Mary: "To some extent, I think it is very difficult, obviously every family is different, they have their own system, they have their own sets of rules however that might be, and if they have a religious faith or if the problems has to do with cultural background or the rules within that family that has been established or has been from generation to generation."

Carol: "I don't think that you ever can comprehend everything, the whole thing."

Ett stort antal teman lyfts fram i svaren som utgörs av faktorer som informanterna anser bidrar till problemförståelsen och hos några svarande lyfts även anledningar till bristande förståelse. Medvetenhet, egen erfarenhet och kunskap som ökar förståelse är sådana teman. Informationsbrist av olika slag försvårar möjligheter till förståelse. En inblick i dessa teman ges nedan.

Medvetenhet

Att vara medveten om vem man möter och hur man kan förhålla sig till olika människor underlättar i kontakt, i relationsskapande och gör att socialarbetaren inte kränker klienten. Medvetenheten gäller även de dokument socialarbetare har som redskap; "Equal opportunities act" inom Birminghams socialförvaltning och "Childrens act" är två viktiga dokument som lyfts fram. Genom socialförvaltningens riktlinjer har socialarbetaren en uppgift att arbeta med frågor kring "race, gender, culture, religion and so fort". Detta ses som mycket viktigt i Birmingham stad. I Barnkonventionen hänvisas till section 22, subsection B5 som säger " That the wishes and the needs of the children of the family needs to be taken into account". En informant säger.

Rita: "I think I do that by being a non judgemental who ever I am working with - if they are white, African Caribbean or Asian, I just respect where they are coming from, and work within their remit."

Egen erfarenhet

Egen erfarenhet underlättar för att förstå andra reflekterar flera av de svarande och exemplen är varierande. Den egna erfarenheten kan gälla bl a. att en egen religiös bakgrund och familjbakgrund eller att själv ha familj och barn. Ytterligare en erfarenhet som nämns är den religiösa. En person säger "egen tro " Jag argumenterar alltid för min religion (muslim/IJLs amn) så jag tycker det är viktigt att jag gör det för vilken annan religion som helst". (ang. att ta upp religion i utr./IJLs anm).Egen tro kan underlätta men kan också försvåra ibland. Med tiden kommer erfarenheten; " Jag tror i det stora hela, ju mer tiden går och din erfarenhet ökar så tror jag att ditt kunnande ökar. Det är ofta liknande saker som dyker upp gång efter gång. Alltså inte så att du bara kan gå in och konstatera - oh jaha, det här har jag sett tidigare -- du kan mer se aspekter och likheter .. eller hur.. gemensamma saker i hemlöshet, gemensamma saker i ingen barntillsyn. Och också i din egen livserfarenhet också - så börjar du förstå och uppskatta. Jag tror aldrig att man kan förstå allt som pågår i en familj."

Kunskap som ökar förståelse

För att förstå sina klienter bättre och få fler perspektiv diskuterar flera informanter ärenden med andra kollegor. Socialarbetare tar del av andras erfarenheter och reflekterar tillsammans med andra för att öka sin kunskap och klientförståelse. Flera av socialarbetarna uttrycker att man lär av familjen i mötet och ställer direkta frågor till familjens medlemmar för att lära sig - inte minst gäller detta kultur- och religionsfrågor. Den egna socialarbetarutbildningen som ett viktigt instrument i att få en god förståelse nämns av flera.

Ett annat sätt att få mer kunskap för att förstå familjerna bättre är att fråga resurspersoner om råd, det kan vara t ex personer med liknande kulturell eller religiös bakgrund som arbetar på samma arbetsplats, det kan vara linkworkers eller personal vid Birminghams "Race relations unit".

Flera svar vittnar om dessa arbetssätt. Nio av de elva svarande relaterar i denna fråga till aspekter i arbetet där religion och/eller kultur berörs. Detta trots att just denna fråga är allmänt utformad. Slutligen säger en av de intervjuade om att lära och förstå; "man behöver inte förstå allt, man lär under vägen".

Informationsbrist

För lite information om familjen och än mindre om kulturella och religiösa aspekter finns när ett ärende remitteras. En av informanterna säger.

Mary: "I think it can be very difficult and very often we do not get full information about the family for instance if we take a referral. Often we have a certain amount of information but we do not know the families true ethnicity and we do not know if they are practising a religion or not."

En annan intervjuperson menar att det kan blivit bättre med kunskap, litteratur och utbildning på senare år:

Tom: "I think, when I first started, it was extremely difficult to do so, because there just was not the information in my background experience or in devout training or literature to sort of feeding into that process. As a way this increased over the years and I also

through experience and also I think because it was moved out from the agenda, then certainly I been able to appreciate some of the key factors”.

Vad hjälper socialarbetaren att förstå?

Jag får veta att en buddhistisk kvinna jag mött under mitt gästmedarbetar år i Birmingham dog i cancer. Vänner i bekantskapskretsen i England omvittnar hur denna svårt sjuka och döende kvinna tröstar och visar medkänsla med alla runtomkring henne som är ledsna. Kvinnan var hela sitt liv en utövande buddhist och kom ursprungligen från Thailand. I sin meditation förberedde hon sig varje dag hela livet inför livets föränderlighet och att döden är en del i det. Döden skrämde henne inte. Hon dog i frid och ro. En buddhistisk man, lärare i buddhism, berättade om när hans far dog och att han inte sörjde. Det ingick inte i deras tankevärld - att sörja. De buddhistiska ritualerna genomfördes efter döden och den äldre mannen tänkte i tacksamhet på sin far och på den medkänsla hans far visat i livet. Bhante Pannaratana, buddhistmunk i Stockholm säger: "För en buddhist är döden något naturligt. Vi har ju redan accepterat förändring, att vi själva och allt som hör livet till hela tiden förändras. Men alla har inte kommit så långt, tillägger han. Många människor håller fast vid den konventionella världen och känner då lidande inför döden." *Människor och tro - svensk sjukvård möter världsreligionerna* (1997) s 63.

Att inte sörja, är en annorlunda, nästan främmande tanke i en väst-kontext och för många av oss här i Sverige. Om vi då möter buddhister i Sverige inom ramen för vårt sociala arbete, människor som förlorat anhöriga och släkt och vänner i Asien förlorat allt de ägt - i samband med tsunamin, hur gör vi då?

Vad påverkar socialarbetares förmåga att förstå de familjer, barn och ungdomar som de möter i sitt arbete? En stor del av arbetet är just "att förstå". Att förstå det som sägs och inte sägs och varför, förstå orden, förstå och omfatta innebörden i orden - symboler - gester - för varje person, förstå olika sätt att uppleva verkligheten och livets skeenden.

Vidare undrar jag över vilken medvetenhet som finns just kring religionsaspekter och därtill förmåga att se sig själv i mötet med klienter från olika kulturell och religiös bakgrund - vad kan hindra i mötet och förståelsen? Vad underlättar? Är eventuell egen religiös tillhörighet och erfarenhet en resurs eller ett hinder? Vad hjälper oss socialarbetare att förstå?

Jag ställer vid intervju undersökningen en öppen fråga till informanterna: "Which factors influence your possibility to comprehend the problems in the families?" En lång rad faktorer tas upp av informanterna, en informant räknar upp följande faktorer:

Matthew: "There would be factors such as that class of that family, their income, their employment opportunities, whether that family is a single carer family, whether that family is a black family, particularly to view the clear racism that black people would experience in this society. Issues about the number of children in the family, their housing conditions, the upbringing of their parents, the methods of discipline that would be used or may not be used, the religion of the family which I think is clearly more .. far more intertwined in family life in relation to certain religions, possibly more so than white euro centric religions, such as Islam for example, where someone may not be a practising Muslim person, even so, the traditions, the values are very much in pinched on their every day life... Yeah, there that is some .. that come to mind...and I think they are issues that we would need to consider when we would approach any family, any child, where there is a potential abuse of that child or where there are welfare concerns."

Allmänna faktorer som påverkar förmåga till förståelse

Ett stort antal synpunkter av allmän karaktär kommer fram kring vad som påverkar vår förmåga att förstå och omfatta barnets, den unges och familjens situation. Genomgående finns tanken hos informanterna att möta varje människa med öppenhet och de varje person som en individ som har en ny livsberättelse. Förmåga/talang att bedöma en situation på ett bra sätt har flera informanter tagit upp samt om man som socialarbetare har förmåga att se varje familj, varje individ enskilt " At it it's own merit" som en informant uttrycker det. Förmåga att engagera familjen är en annan aspekt som flera ger uttryck för som ett led att få en god förståelse. Hur utredningen genomförs och vilken kunskap socialarbetaren själv har är andra frekventa aspekter. Att få bra stöd från handledare nämns bara av en informant och det har jag inte följt upp närmare. Jag vet dock inte hur möjligheterna till handledning ser ut inom Birminghams socialtjänst. En annan aspekt som några informanter tar upp är att socialarbetaren bör starta med klientens styrkor, det påverkar och ger en bra utgångspunkt.

Rita: " I think the main factor when I am going into families is that I start from where they are coming from, and almost all the time they have got their own strength, so I start

with this strength and try to enable them. I do not go with in the prescriptions or a particular model of social work or theories, I think that each family is an individual and you are going and from your assessment of that family you come out and do not think you could ever go in. I am going to very many black families but I have never treated any one of them like a homogeneous group. I treat each family as an individual, because I think that families have a specific culture in themselves and if you are going with the prescriptions you will not understand people?"

Flera av informanternas reflektioner kring denna fråga rör socialarbetaren själv bl a. vilken erfarenhet han/hon har? Förmåga att lära av sina misstag. Vidare tar några informanter upp att var och en har ett eget sätt att förstå och att socialarbetarens eget sätt att arbeta påverkar. Möjlighet för den enskilde socialarbetaren att få feedback i arbetet lyfts av några informanter som en viktig faktor som ger ökade möjligheter till förståelse.

Religiösa och kulturella faktorer

Denna fråga om förståelse av klienten är en öppen fråga och allmänt ställd. Inget rör religion i fråge- ställningen. Fem av informanterna utvecklar här spontant tankar kring religion och dess betydelse i utredning och behandling. Det innebär att ca hälften av informanterna tar upp religionsfrågor specifikt som viktiga influenser för klientförståelsen. Två informanter reflekterar kring kultur och två personer uppehåller sig mer kring "white worker" och "eurocentric" socialtjänst. De flesta utvecklar allmänna teman som professionell socialarbetare, se rubriken ovan, för att förstå och omfatta situationen och förstå klienten. Synpunkter som kommer fram är bl a. möjligheten att förstå språket, svårare när man måste arbeta med tolk. En annan aspekt är att själv vara vit och möta svarta klienter med tanke på bl a främlingsfientlighet. Flera informanter uttrycker det som att socialtjänsten är "eurocentric". Vita socialarbetare, som tänker västerländskt i en europeisk miljö och organisationsstruktur. Ett par informanter anser att det finns för få "ethnic workers who could communicate more effectively" - som en av informanterna uttrycker det. Okunskap är en annan synpunkt samt att det borde finnas forskning på hur "effective" socialtjänstens service är för speciella grupper. Att vara öppen för religiös förståelse beskrivs så här av två informanter.

Ruth: "Other factors is that I am very open to other cultures and religions and have through my twenties visited different environments. And it was actually encouraged by our particular church at that time, that we did a lot of inter church meetings in trying to

understand the persons point of view. So, I have been to Mosques, I have endeavoured to at least try and see how the other people perform their religious ceremonies. I also had friends and have been invited, I am fortunate to have been invited to a wedding ceremony. So that has been a real education for me, to be there as an invited person. In comprehending the situation I think obviously you have to have empathy for the situation they are in and particularly take cultural and religious aspects as additional. Without it really, maybe being so prominent that it means you are not providing the appropriate service.... It is difficult to balance... I mean it is one of those things that we not always get right. No, I do not think we do. We often fail people."

Tom: "You have to develop a mental area. When, you then have to sort of take or try to take into account the religious needs. You need to encourage their opportunities to practice their religious beliefs. The young adults living out of care, you know.. it is quite important that we are aware of what their religious beliefs are . Because moving out of care usually means movements - from one side to the other. And it is important that those young people are able to know ... we are to help the young person to identify where the Centres of worship would be where the local contacts of that particular faith would be. So, in those circumstances it is becomes far more important, you know."

Frågan om egen religiös tillhörighet som socialarbetare tas upp av några informanter. Frågan om denna egna tillhörighet kan vara en källa till ökad förståelse eller om det utgör ett hinder på något sätt i arbetet. En av informanterna blir utmanad i sin egen tro och reflekterar:

Aisha: "I think knowledge about a lot of things, theory - social work theory, my own personal beliefs and attitudes are also influencing factors. I may have a certain belief and I would try to understand it but it will still come out in the way I practice it. My own background, education, understanding of communities - how they live. All this play a part. For example I have got a young person who goes with a very short miniskirt, she goes out drinking, she had a different boyfriend every week, my lifestyle is very different from that. I can try to understand what is happening the way it is coming from this but it is very difficult try not to judge. And one woman in particular, this girls mother particularly challenged me. She actually rejected her daughter on the basis that she was wearing a miniskirt and that she was going with boys. I was supporting this young person trying to help her in every way. And to me what she was

doing was her own personal beliefs, what she wanted to. Now, this mother actually thought that because I was a muslim, I would be on her side and you could tell where she was coming from because she would actually saying: "You do not do that so how can you actually support this young person" and be...well.. I was challenging her beliefs and attitude towards her daughter. So she was throwing it back at me. "

Uppläggning av utredningsarbetet

Att utreda personer som har en religiös tillhörighet kräver respekt för livssyn och viktiga livsvärden. Att ha en grundkunskap kring olika religioner eller en stor öppenhet att alltid våga fråga sig fram i mötet ger en god hjälp i samtalet. Förtroende byggs lättare när en kvinnlig klient som heter Kaur blir bemött som sikh direkt. Att socialsekreteraren vet att alla med namnet Kaur endera är praktiserande sikh eller från sikhisk familj. Alla sikher boende i väst fortsätter inte utövat av sin tro i alla dess delar. Men även för den som inte är utövande säger en socialarbetares kunnande - bara genom kunskap om Kaur-namnet - att han eller hon har en kunskap som är en viktig grund för klienten. Han/hon "vet" - då kanske hon kan förstå något av min situation. Gapet mellan sikhisk klient och svensk socialtjänst är ändå så stort. Grundläggande är för den som är sikh att inte gå till myndigheter med familjeproblem. Att då som socialarbetare utreda familjer med olika religiositet och tro innebär att stor lyhördhet är viktigt. Socialarbetare bör t ex fundera över: Vad är viktigt för denna familj ? Hur ser de på familjen? Vilka frågor är lämpliga att ställa? Kommer några frågor att upplevas kränkande för familjen? "Är ni gifta eller sambo?" är t e x en vanlig fråga men av många utövare i flera religioner är det t ex en förolämpning att tro att de kan vara sambo. Det är otänkbart. Socialarbetaren upplevs då som okunnig om livets centrala frågor. Hur skall denna socialarbetare kunna förstå och vara till hjälp kan klienten då tänka.

I Birmingham bor människor med ursprung i eller med bakgrund ifrån olika delar av världen. Inte minst från Storbritanniens forna kolonier har människor invandrat till England. Birmingham är en mångkulturell stad. Socialarbetare möter människor från olika delar av världen och jag frågar informanterna om mönstret vid utredningarna, om tillvägagångssättet vid utredningarna är desamma oavsett familj? "When you do the interview does the pattern of the interview tend to be the same no matter the family?" Jag funderar över om informanterna gör någon skillnad i bemötandet så att alla kan bli bemötta lika, d vs i praktiken - olika.

Majoriteten av informanter, sju personer, svarar nej - tillvägagångssätt och mönster vid utredningen är inte detsamma det kan variera på ett stort antal faktorer. Tre personer säger att det finns variationer vid tillvägagångssätt vid utredningar och en informant säger "ja", som svar. Det är samma typ av utredning som görs oavsett. Den socialarbetare som svarat på detta sätt utvecklar sina tankar så här:

Rashid: "Yes, I would say, definitely yes. We have very clear guidelines that we have to follow. But there are times that you have to be very sensitive to different families. I as a Muslim have to be very sensitive to the Christian faith to the Jewish faith, to Sikh faith to the Hindu faith to the catholic faith. Because I do not want to influence my views and thoughts over the other families. I am there as a practitioner, and I am there to listen to their views and hear what they have to say."

Skillnad i synen på religion vid frivilliga insatser och tvång

De flesta informanter i intervjustudien gör en tydlig distinktion mellan de ärenden där det kan komma att handla om omhändertagande och tvång och de ärenden som rör omsorg/omvårdnad och stöd. Allt som rör "childprotection" har sina tydliga ramar, lagar och ett speciellt frågeformulär som skall fyllas i och bearbetas. En informant talar om denna skillnad så här:

Matthew: "Basically to answer that question it is useful to identify possibly two different investigations. If we have an allegation where a child has been abused we have clear procedures from the department that we have to adhere to. Which do mean that the interview in the investigation follows a pattern. That is very much a process. And that adherence to the procedure would not change particularly from one family to another. It is slightly different if it is a non-abuse referral. And we are talking about the welfare of a child. The investigation could take various forms then really. And it does depend to some extent on where the information originally came from. Then within that format obviously we have to look at the uniqueness of this particular family. And I would be aware that if I went into a situation whereby I was interviewing an Arabic family for example, that would mean that I would behave and speak and be somewhat different to a white family."

Det som är "lika" vid utredningar är ramar och regler vid utredningar som gäller "childprotection". Därmed blir det även likartade frågor att ta upp, det finns speciella formulär att hålla sig till i dessa situationer.

Vad blir olika i utredningsarbetet?

Alla intervjuade socialarbetare tar på något sätt upp människors olikhet i sina svar. Att familjer är olika, unika med sin egen historia och uttryckssätt. Olika på kulturell eller religiös tillhörighet eller bakgrund. Att bemötandet i sig blir olika. Vad är det då som informanterna tar upp kring detta som blir olika utredningssituationerna. Jag delar in synpunkterna under fyra olika teman; arbetssätt, bemötande, socialarbetaren och etnicitet. När det gäller arbetssätt berörs frågor som att anpassa utredningsmönstret till den enskilda familjen och deras behov. Att utröna deras behov och se hur socialtjänsten kan möta dem? Vidare nämns att arbeta i partnerskap med familjen som ett viktigt arbetssätt.

Det behövs en specialiserad bedömning och för det behövs mycket information. Här kan det vara viktigt att hitta nyckelpersonen i familjen, nämner en informant och se vilken roll personen har. Det är viktigt att se till familjens struktur så att socialarbetaren inte undergräver familjen - apropå patriarkat eller matriarkat, understryker en informant. Och om de har ett speciellt sätt så försöker vi att följa det, att passa in i det - det blir enklare för dem framhålls vidare. Att uppmuntra till att involvera andra som kanske ger stöd till familjen, kanske äldre, kanske en islamisk ledare från moskén kan vara ett sätt att arbeta.

Bemötande kan bli olika i kontakt med familjer med olika religiös bakgrund. Man bör visa respekt hur man hälsar. Inte som kvinna ta muslimsk man i hand t e x. samt tänka igenom vem är mest lämplig för denna intervju t e x. om personen är en ensamstående mamma. Här blir det olika i bemötandet av människor från varierande bakgrund. Likaså nämns att det kan bli olika vid kontakten med t e x en arabiska familj än vid kontakt med en vit familj - informanten säger sig uppträda, intervjuas och vara lite annorlunda vid dessa intervjuer. Ett annat område som skapar olikhet i utredningar är en stressad och aggressiv situation vid klientmötet.

När det gäller socialarbetarens egen roll framgår det som viktigt att göra sig själv medveten om vad som är passande och vad som inte är det i utredningssammanhang och klientmöten.

Utifrån familjens etnicitet nämns ett flertal frågor som medverkar till att det blir olika. Man måste arbeta med försiktighet i familjer med olika etnisk bakgrund annars kan det bli helt omöjligt att samverka bl a. p g a skam och bristande förtroende. Vi behöver veta familjens etnicitet och familjebakgrund. Det är viktigt. Ibland måste man sakta ner utredningen för att ge möjlighet att ta in extra personer i utredningen och bygga in möjlighet till konsultation - t e x. vid utredning av en familj från en speciell etnisk minoritetsgrupp. I dessa fall kan man knyta till sig en medarbetare från samma etniska bakgrund.

Något som kan skapa svårigheter är att det finns en kulturell atmosfär som skapas vid intervjuerna. Under processens gång känner familjerna av att de inte behandlas som om de vore vita. Denna typ av strukturell rasism nämns av en informant.

Religionsfrågor i utredningar

Religionsfrågor i utredningar är ett centralt tema, det handlar om klienters livssyn, om människors omistliga värden, om tro och tankar som utgör en botten för hela livet. För den som t ex är utövande muslim är islam allt.

Tron är grunden i livet. Gud, Allah har en Guds goda ordning för allt - allt som berör den enskilde, familjen och samhället. Så tänker en troende och utövande muslim. Ur Koranen, Guds ord, hämtar den troende vägledning för sin vardag gällande livets alla frågor så även ur profeten Mohammeds tolkningar, Hadith, som finns samlade (Hallingberg/Larsson, 2004). I bön och ur ordet hittar den troende såväl vägledning i livet som tröst och stöd i livets utsatthet. Kring frågor som: äktenskap, familjebildning och barnuppfostran finns många regler och mycken hjälp att hämta för den troende inom islam. Centralt är t ex att en muslimsk man bör gifta sig med en muslim men kan även gifta sig med en kristen eller en judinna.

När socialtjänsten utreder klienter som är muslimer eller klienter som har annan religiös tillhörighet är det viktigt att beakta religion och tro. Det finns ett stort antal aspekter att reflektera över. Det gäller allt från socialarbetarens förberedelse för mötet och utredningen till hälsningssituationen, samtalet och eventuell åtgärd och uppföljning. Inom alla sociala verksamhetsområden kan den finnas stora olikheter mellan socialsekreterarens ofta sekulära och vanligen västerländska tänkesätt och den utövande klienten från varierande religiös bakgrund. Därtill är socialarbetarkåren i Sverige nästan uteslutande vita "white workers" som man uttrycker sin situation i Birmingham.

Att ta upp frågan om tro i utredningar ger en ytterligare pusselbit att förstå familjens eller den enskilda klientens grundsyn på livet, hennes resurser och syn på aktuell problematik. Tron kan "bära" en människa i livets utsatthet och vara henne till hjälp. Tolkning av tro och olika synsätt kan även trassla till tillvaron för människor. Olika syn på familjebildning mellan generationer, olika tankar om klädval, kost, lämpliga fritidsaktiviteter, syn på skola och undervisning kan komplicera livet mellan generationerna och inom familjen.

Socialtjänstens personal i Sverige möter en ökande andel klienter med annan tro eller religiös bakgrund än den kristna. Självklart möter socialarbetare även klienter som har sin tillhörighet inom den kristna kyrkofamiljen. Även här, kan tolkningssätt mellan samfund, tankar och synsätt samt utövning i tron och synsätt - skilja sig. Hur kan man då som socialarbetare signalera att man vet något om klientens viktigaste livstankar, en fråga som kan medverka till att skapa förtroende i mötet med klienten. Hur ser familjen på de problem som socialtjänsten presenterar - utifrån sin tro och livssyn? Vad ser man för lösningar?

Inom socialtjänsten i Birmingham skall man i databasens många olika frågeuppgifter kring varje nytt ärende svara på vad en familj har för etnisk tillhörighet. I de kompletterande papper som hör till akten skall även familjens eventuella religiösa bakgrund markeras i ett formulär bland andra frågor. Även på remisshandlingar skall eventuell religionstillhörighet markeras. Alla utom en intervjuperson i denna studie ställer frågor om religion vid det första samtalet med sin klient. "Religionstillhörighet" är också en fråga som skall redovisas i statistik från varje socialkontor.

Huvuddelen av informanterna hänvisar till *"It's there on the referral-form"*, man måste alltså som socialarbetare kryssa för vilken eventuell religion familjen har. En av intervjupersonerna ger nedan ett belysande svar på hela detta frågeområde. De många aspekter som tas upp av de olika informanterna redovisas närmare nedan under flera rubriker. Den fråga som här är ställd till de elva informanterna är: Do you ask any questions that relates to religious believes when you do the investigation with the family?

Rashid: "Yes, I would, because if a young person comes to in the care of local authority, which frequently happens . When they do come to our care we have to get a basic fact information on the young people. And for any religion they are from we should

accommodate them according to their needs. A practising young person who is a catholic is taken into care we need to look after that he can go to the prayer how many times. And if he is an vegetarian - vegetarian food is provided. If he wants to pray in his room. The staff at the residential setting will be asked to make that provision available. Similarly if a Sikh family - weather he i practising or not practising social services will try their level best to make sure that he can go to Gurdwara or if he is a vegetarian - again, he gets to eat the vegetarian food similarly with a Muslim family that have their food provided the dietary needs are met, their cultural needs are met. So, yes, we would definitely - under the Children act and due to Equal opportunity policies do what we can to meet their needs. Then we are fairly under statutory obligations."

Direkta frågor om religion i utredningsarbetet

Frågeställningar kring religion tas upp med klienter för att man så måste enligt socialtjänstens egna formulär och policy men också för att det är användbart i arbetet. Här varierar svaren och reflektionerna. Initialt vittnar intervjuvaren om att man måste göra det :

Rita: " We actually have a format at work, we have this C12C, get an initial referral you have to take the ethnicity anyway, that is standard practice and the religion and in fact it would not get in process in hardening system, unless you do that. So it is prescriptive, something you have go in and find out."

Det gäller att få veta vilken eventuell religion familjen tillhör men även den unges eventuella egna religionstillhörighet. Ibland kan det finnas olika tankar kring tro och tillhörighet i olika generationer. De flesta klienter är villiga och svara på frågor om religion berättar flera av de intervjuade. Några vittnar om att denna information är de enda fakta som tas upp, alltså en inledande information om religion och då huvudsakligen frågan om eventuell religiös tillhörighet. Det är inte ofta som frågan "*gets completed*".

Vilken typ av frågor kan det röra sig om?

Det som alla informanter, utom en socialarbetare, frågar är om klienten har någon religiös tillhörighet eller bakgrund. Hälften av informanterna försöker få fram vilken inriktning eller grupp klienten tillhör. Hänvisningar ges till att det t ex finns sunniislam och andra inriktningar inom islam eller olika kyrkor inom kristendomen. Några informanter anger att de ibland även tar upp lite information utifrån religionsperspektiv kring de problem klienten har - vid t e x. familjeproblem, syn på familj och skilsmässa. En informant uttrycker det så här:

Susan: We would just ask them to wish religious group they belong, we would not necessarily need to ask anything complementary to that. .. Unless it seemed appropriate.. if they are seeking a particular form of support that we thought might be available from within their religious community. We might then say... is not there someone from the Mosque for example that might assist ... well... for example if there was a ... for example if they describing a marital difficulty, knowing that they are part of the Muslim community. We might then ask whether there are likely to get support on that.... In that direction....”

Några informanter ser frågor kring religion som en del av familjeutredningen som helhet och ställer olika frågor med anledning av det. En informant säger:

Ruth: "It is part of the assessment to the family that is religions important to them? If religion is important to them that is obviously a valid part of the assessment. A lot of it is not, if they say they are none practising then it does not have any bearing on how they live then as I see it is put to one side. But it is used more appropriately in terms of placements so that you do, if the child is Hindu practising that you are endeavoured to make a match to find a family that could continue that for the young person".

Genomgående blir engagemanget i religionsfrågan större hos informanterna och mer finns att berätta vid intervjun i denna sakfråga när det gäller situationen att omhändertaga ett barn eller en ung person. Här tycks det finnas en samsyn bland informanterna kring att religionsfrågor är viktiga. Detta alltså när situationen uppstår att annan än föräldrar skall vara barnets vårdnadshavare. I denna typ av situationer ställs ett stort antal frågor. Då frågas om allt från kostvanor, till önskemål för att förrätta bön, kontakt med trossamfund, rutiner vid tvättning och bad samt vid sänggående m fl frågor. En av informanterna säger:

Carol: “If we have children who come in to our care system, then we always need to know a bit about their religious belief, if they got someone, how they are practising because we need to ensure that they are able to practice their religion when they are in our care system.”

Interviewer: ”Could you give an example what you mean?”

Carol:” Things depends on what they are eating, you mean, there are children who have different dietary needs, might for instance they are vegetarian or need halal-meat. And we need to make sure that that carries on when they come into our care system.”

Hur följs religionsfrågorna upp? Används de i det sociala arbetet?

Just kring frågorna om placering av barn och ungdomar i familjehem eller placering av barn och ungdomar på institution eller vid adoption följs frågan om religion tydligt upp. Initialt har de flesta socialarbetare tagit uppgiften om religionstillhörighet för att ha som en eventuell referens men vid placering av barn och ungdomar berättar övervägande delen intervjuade hur de aktivt följer denna fråga och försöker tillgodose religiösa behov som en del i att "*cater for the needs of the child*". En informant säger:

Susan: ”But certainly where we are considering alternative care for a child of the family it would be of outmost importance to us to inevitably place the child with appropriate foster carers and adoptive parents which are at that stage. And that is become more and more of a possibility. There was a time where it is regretablely it would not have been possible to place an Asian baby with Asian foster carers. But now that is possible. And with Asian foster carers of the same religious background.”

När det gäller uppföljning och utvärderingar säger en av informanterna;

Carol: “And, I am currently working with an Asian .. well - girl... she is a young woman...and she, she goes to Temple, she is Sikh. She goes with her key worker. fortunately she has Sikh background, so she takes her. She is an elder type of key worker who goes to Temple. And all these questions about a persons religion are asked at every review stage, any kind of review or conference that we have issues of a children cultural or religious background must be discussed.”

Räcker det med frågor kring kultur?

Flera informanter tar under samtalets gång upp att det inte räcker med att tala om och ta upp kultur och kulturella aspekter i utredningsarbetet och vid stödinsatser/ omhändertagande. Religion är ett eget område som på olika sätt kan vara av betydelse för klienten. Därför bör man specifikt fråga om religionstillhörighet och religionens eventuella betydelse för klienten. En informant säger:

Mary: "Often, certainly in the area where I am working, we deal with a number of families who are muslims, hindus. And it is very much an issue of religion but seen as a issue of culture . And I think some social workers, their knowledge says: Yes, it is in that family" they will see that as part of a certain culture. And will not see that as separate as religion."

En annan person säger

Aisha: " So the religion, the culture, the language - are the three very important aspects we have to take in consideration when we make the assessments."

Socialarbetaren och religionsfrågor

Hur mycket en socialarbetare ägnar sig åt denna fråga beror på flera faktorer. De viktigaste anledningarna till att de tas upp är hur socialtjänstens ledning, både på teamledarnivå och högre ledningsnivå hanterar frågan. På de stadsdelskontor inom socialtjänsten där ledningen klart tydliggjort Birminghams stads policy kring Equal opportunities act och följer upp den-samma, där är religionsfaktorn en mer observerad och viktig del i det sociala arbetet. Teamledningens eller socialtjänstkontorets lednings syn avgör. Några socialarbetare kritiserar själva sin ledning vid socialkontoret för att frågorna negligeras.

Mary: "I do not think it is seen as important. It is not considered important by most of my colleges. There is never any questions about religions, there is not even a question why it is not there. But other things if you leave them out, you have not completed it. But if you have not put the doctors in you get the referral back. It is not considered completed. If you do not put the religion it does not matter."

Eller som en annan informant uttrycker det:

Khadidja: "It is not always taken as a whole and I think that is something that needs to be re looked at and reorganized. And especially the form itself, well I have got quite a lot of concerns about the form itself and how it is done and how it is not done. It is not appropriate."

Rollen som socialarbetare blir annorlunda vid öppet frågande och lärande kring religion. Några informanter reflekterar kring detta i sina svar. Det blir klienten som har kunskap och ger av denna till socialarbetaren. En av informanterna uttrycker det så här:

Mary: "I do not think it is enough, we need to separate it out. We need the family to know that we are aware of it. Because they must feel we are ignorant - and we are. In most of those families where I have asked questions it has not been a problem. They are happy to tell me, they are happy to explain things that I do not know about. Which I think can be quite important when you build a relationship with somebody. It makes you... they do not see you as the expert that knows everything... You are a person who are asking questions and they have got the answers. And I in the end of that you come away with a better understanding how that family works, what they have done, question about the family, about their beliefs and how they function as a family is got to be better."

Socialarbetare är mer benägna att fråga personer som inte är vita (*non-white*) om deras eventuella religion. Färre vita personer från England/ Västeuropa tillfrågas i dessa frågor. En informant säger:

Susan: "When I am thinking about that I must say that we are more likely to ask that question of the non-white people when we are working then of others. And I suppose we would necessarily ask our white clients whether they are Roman Catholic or Protestant, actually. It may be something that we find out at a later stage."

Religionens betydelse i vardagslivet

Religion kan ha betydelse för människor på många olika sätt. För den som är aktivt utövande kan tron genomsyra hela livet i varje steg och i allt var en viktig kompass för att handla rätt. Det kan röra som om var dags betydelse. Varje dag har en speciell betydelse i någon religion. En vanlig regnig tisdag kanske vi tänker och så är det en stor buddhistisk högtidsdag med en djup innebörd. En dag med ceremonier i templet och tid för meditation. I islam åtföljs var dag av tider för bön - fem olika tider per dag för att den enskilde skall stanna upp och bli påmind om Gud, den barmhärtige förbarmaren. Mamman som oftast är hemma med barnen övar med de små barnen genom lek att lära sig be vid bönetiderna. Män och kvinnor som förvärvsarbetar försöker i möjligaste mån att be på sitt jobb på en avskild plats. Att klä sig enligt religion-

en är viktigt för vissa religioner; döpta sikher bär turban och ytterligare symboler i klädseln som visar att de är sikher. En sikhisk man som är troende klipper inte sitt hår enligt tron. Unga sikher som klipper sitt hår mot familjens vilja blir ofta en djup tragedi.

I socialt arbete möter vi klienter för vilka religion kan ha betydelse. Vi möter dels troende som försöker att utöva sin religion efter bästa förmåga. Vi möter människor som är vuxit upp inom en religion men inte anser sig utövande idag. Bland dessa människor finns många som följer en del av religionen men vet att de inte följer allt. Det kan vara en muslim som dricker alkohol ibland, vilket är förbjudet i islam, men som ber nu och då, som tror på Gud och som går till moskén på de större högtiderna. Det kan vara så att föräldrar till barn och ungdomar inte praktiserar allt men att de önskar att barnen skall bära tron med sig och utöva den.

Det finns också en ökande trend med mycket utövande unga människor som söker sin egen väg till tron. Detta trots att föräldrarna känner sig sekulära. De finns också de föräldrar som tagit avstånd från tron och samtidigt dess motsats föräldrar som i Sverige blivit mycket utövande trots att de inte var det i samma utsträckning i sitt ursprungsland. Därtill finns många svenskar som inte har ursprung i annat land som bär en tro eller som ser tron som en hjälp i livets utsatthet. I alla dessa facetter och många fler därtill möter vi i socialt arbete människor med skiftande tro och utövandegrad.

Religion kan ha betydelse

Att religion är en aspekt som kan vara av betydelse för klienten är alla socialarbetare som intervjuats i denna studie överens om. Det är en aspekt att ta hänsyn till i utredningsarbetet samt vid behandling, stöd och eventuellt omhändertagande. Det som dock tydligt varierar i svaren är i vilken omfattning det är viktigt och för vem? Några svarar att religion har betydelse för "en del" eller "viss betydelse" andra svarar att religion har betydelse för många klienter. En av de personer som svarar "viss betydelse" uttrycker det så här:

Rashid: "I certainly think it has some importance. It has some importance. But it depends on which angle you look upon it. There are some young people that come from religious background and you could only communicate with them through religion. There are some young people that not have religious background were other factors are important in order to communicate with them and overcome the barriers of trust building."

En av de personer som anser att religion är viktigt "för många klienter" säger:

Mary: "I think it is quite a lot of families really. Like I said it is for instance a high proportion of Asian families in the service I work for, and a high proportion of African Carrabean families, and then the Baptists. And then with white families... I think we might talk to them, and they might not actually say yes I go to church... or whatever. But, If you talk to them about a child needs, but if you start with them generally that the child has certain needs, then you talk bout social and emotional, spiritual...then sometimes when you talk to them about a child needs the family comes back to you and say.. Yes, it is important and we believe, you start to include the needs of the child. The child has certain needs... cultural, spiritual... then the family sometimes gives back and start tell you."

Religionens betydelse varierar

Cirka hälften av de intervjuade säger att religion har betydelse för klienterna men att det varierar p g a av var i Birmingham man är anställd d vs i vilket geografiskt område. Den andra förklaringsmodellen är att religionens eventuella betydelse varierar med vilka klienter man möter. Om man t e x har klienter från Asien har religion en stor betydelse för många säger informanterna. Likaså om man möter personer från Karibien eller baptister, katoliker eller Jehovas Vittnen. En informant svarar:

Aisha: "It depends on the area you are working in. When I was working in Smallheath Birmingham, all the religious communities were Muslims. To them it was very important with everything so everything was very easy around that. In Solihull it is very few people. Religion plays a very little part here."

En annan informant uttrycker det så här:

Carol: "When I worked in the Ladywood Hanthworth area the majority of my caseload were Muslim families and a few Hindu families. There were lots of issues with these families, in the Asian families .. that was not part and parcel of the whole family...they

were sensitive to what services you were offering and how you actually worked with the family.”

Interviewer: ”Can you give some example?”

Carol: “I do not know if I can find anything specific... There were a number of Muslim families when I was working there that were asking for help for looking after their severely disabled children. And the city council had quite some time various restbuyers scheme at a children home or staying with another family. And I know a lot of the Muslim families do not like their children going to another families. They do not like them staying in other families. And I think that has a lot to do with making sure that children... where are the males, making sure how the children take bath, the way they are dressed and their routines and everything...so in the end we managed to find a number of carers who were prepared to go into their homes. And we asked if we could have someone to come in instead - and they said, yes, that is fine. They were quite happy that someone came in but not all that keen on that children go to other peoples or...I can not think about anything more right now..”

Interviewer: “If you look back over the years, what would you say, has their been many, you said that there were predominantly Muslim families that you worked with over the years? So, would you say that it would be approximately 50% over the years were religious background has had an importance for these families or if it is just a few, or a majority of the families that you have encountered?”

Carol: “ I would say less that 50%, about 20-30%.”

På vilket sätt kan religionen ha betydelse för klienten?

Erfarenheterna kring att religion kan ha betydelse för klienten gör också att informanterna spontant reflekterar kring olika situationer och frågor som de har erfarenhet av. Dessa erfarenheter berör allt från kostvanor till hur man hälsar och hur man kan ge stöd i livets utsatthet. Jag ger nedan en överblick i stort över de frågor som tas upp av informanterna. Tre områden kan skönjas; religionens betydelse i bemötandet, för utredning och stöd samt religionsaspekter vid institutionsvård och adoption. När det gäller bemötande kommer några infor-

manter in på dels hur man skapar förtroende i mötet och hur man hälsar. Ett annat område är vilken terminologi man använder och hur man kommunicerar.

Khadija: "I found it very welcoming that I am greeting them perhaps .. you know.. when I go to them that I greet them in their language, that you use the appropriate terminology an appropriate methods. That will make people more relaxed.. they think... hang on...she knows a bit she is going to .. you know.. going to understand what I am going to say to her and we are going to relate."

När det gäller utredning och stöd tar olika informanter upp vikten av att förstå klientens behov "needs" som kan vara andliga och ha med religion och tro att göra. Stöd till handikappade nämns av flera som ett område där religionsaspekter är viktiga och ibland svåra att utröna. Det kan gälla hur te x omvårdnaden skall ges och av vem. Flera informanter anser vidare att det är viktigt att inkludera religion och andliga aspekter vid stödinsatser och samtal vid utsatthet.

Mary: "Say for example a family I worked with... it was an alone parent, a mum on her own with three children...And she coops with help from her mum. Her mum gets seriously ill and died. And the family fell apart basically. And it was through talking about her mums death, how the mum felt and how the children felt...how they felt comforted by the beliefs that their ma was with God. And it helped for them to talk about that for a long time. Once it all was out in the open. This was what they believed. This is how they felt happy thinking about it. And if somebody .. I was working with somebody else and somebody was saying, we were saying, you know - it is fine, we accept that. Not - get on with your life solve this and that practical problem you know. They needed a base where they can look at how they felt about it. And someone who said it is ok to think like that it is ok to say like that."

Några informanter reflekterar kring religionsaspekternas betydelse vid institutionsvård och vid adoption. Frågan måste tas upp när det gäller institutionsvård för att kunna ge adekvat vård. Här nämns bland kostfrågorna som viktiga för många trosbekännare, en djupt viktig fråga som en informant säger. När det gäller adoption kan det finnas en önskan om att adoptanterna har samma religion som ursprungsfamiljen.

En informant säger angående "care", här gällande barninstitutioner.

Tom: "But the key - we take issues of care that could impact upon the daily routines, it can impact upon the meals that we provide, it can impact on the activities that we do - especially if you have a mixed sex establishment. With regards to the Asian groups similarly again, not all sort of patients, do have a strong religious conviction although the majority tend to have far more strong believes and practices So, it has become far more important than those are pointed."

Socialarbeters oförmåga att se

Några av informanterna har självmant kommit in på frågan om att de själva eller andra inte ser religionsfrågan som en aspekt, misslyckas att ta upp den och så får de inte med den i utredningen och därmed inte heller i vid behandling och stöd. En informant säger:

Tom: "The short answer is; yes, it can be very important where families or people have a faith. Then the failure to acknowledge that, a failure to sort of respect that can very quickly lead to a situation where there is a breakdown in working relationships. Because people with a strong faith, where it is part of the self identity, to fail to take it into account or to totally leave out is to some extent to lack respect of them. Without a respect or a personal respect working relationship can break down."

En informant uttrycker sig i frågan så här:

Aisha: "Because we have (on the format/IJLs anm.) the box where we tick religion and another where you put culture. If you go through them most of them have ticked "none". But I do not know. I think a lot of them are into the fact that social workers do not want to check that bit out and ask the question. They just tick "none" because they have not asked. So it is a hidden number? They fail to recognise that it is important to a person. Because it is not important to them. For me it is important so I ask. What is your own belief... well it is depends upon the person, but most people will not ask that question."

Familjefrågor och religion

Familjefrågor och religion är ett centralt tema i denna uppsats. Olika religioner har sin speciella syn på familjebildning, barnuppfostran mm. Inom några religioner finns tydliga regler för det mesta i livet t e x. inom judendomen och islam, andra religioner har vissa regler

och vägledning med tolkningsmöjlighet för den enskilde, t ex kristendomen, buddhismen och hinduismen. I flera religioner ses familjen som oerhört viktig - en "byggsten" i samhället är det t ex inom islam. Det är därför mycket viktigt i islam att varje "sten" sköter sitt och återfinns på sin plats så att inte hela samhällsbygget raseras.

Religionerna över lag har regler/vägledning kring många familjefrågor - "val av livspartner" är en sådan fråga. De båda parterna skall/ eller bör ha samma religion, islam tillåter att en muslimsk man gifter sig med en kristen eller med en judisk kvinna - kvinnan har då rätt att behålla sin religion. Barnen blir dock muslimer, enligt islam. Sikher önskar att båda parterna i äktenskapet är sikher. Det finns i familjelivet inom sikhismen många frågor kring klädsel, gudstjänsten i Gurdvaran, högtider och ansvar för läsning av Sri Guru Granth Sahib (helig skrift) mm. Det kan vara mycket svårt att genomföra sikhiska traditioner mellan två familjer om den ena är av annan religiös tillhörighet.

Vad skall man då egentligen fira och vilka regler, vilken trosutövning skall man då leva efter. Hur skall gifte målet gå till är en annan fråga när de unga kommit så långt - ofta i samråd med familjen. För den som är troende och utövande berör tron, livsvägen - hela livet.

I mötet med socialtjänsten är synsättet inom religionen på familjen, den unge, barnuppfostran mm. centrala frågor. Har socialtjänstens personal viss förkunskap i mötet med familjer från olika religiös bakgrund om tro och familjesyn underlättar det mötet och medverkar till att skapa en liten eller större grund för samtal och vidare handlande kring barnets, den unges, familjens situation.

Generellt kan sägas att det finns egna sätt, resurser och kanaler inom de religiösa samfunden att lösa familjefrågor. Att gå till samhällets profana institutioner är inte ett förstahandsval för många utövande inom ett flertal olika religioner.

Socialarbetarna i Birmingham möter familjer, barn och ungdomar med olika livssyn. Familje-problem, svårigheter för den enskilde av olika slag och allvarliga frågor kring övergrepp och misshandel är den verklighet som utredarna vid barn- och ungdomsenheter möter och arbetar med. En intressant fråga i intervjustudien är därför hur informanterna ser på frågan - om religion påverkar klienternas familjesyn.

Interviewer:

"Are there among the following alternatives any areas that you found have religious implications: marriage, divorce, upbringing of children, male and female areas and roles in family life?"

Religion påverkar familjelivet

Hos informanterna fördelar sig svaren med viss variation. De flesta har dock som socialarbetare erfarenheten att religion påverkar familjelivet endera - till viss del, eller att religion påverkar det mesta i familjelivet. Av de fem områden som räknas upp i intervjufrågan ovan svarar sex personer av elva informanter "Alla områden" och menar att alla de fem områden jag frågat kring har religiösa implikationer. Av dessa sex personer säger tre personer "ja" direkt och uttrycker sig t e x. med orden

Susan: "All, definitely"

Tre personer resonerar sig fram genom område för område och kommer till samma slutsats. En del av ett sådant resonemang är:

Mary: "I think there are. In one or two or? In quite a lot, certainly in marriage and divorce - it is quite a big areas. And talking about catholic families it is very difficult because divorce is not recognised in the church. You might have a civil divorce but not into the church system. And it is very much the same for Muslim families - it is not ok to divorce. It is not accepted.... "

Eller som en annan informant resonerar:

Matthew: "The upbringing of children is an important area where religion would in many respects dictate how a child should be raised. Particularly if a child would be placed in a substitute care environment such as a children home. Interestingly enough in my experience there tends to be an overrepresentation of black children in residential care. I think the ethnic population of Sandwell is 16 % of the population. But at one time we had over 75% of the children, when I was there, that tended to be black children. For several reasons, one of them being that there were not sufficient substitute

same race placements for them. That meant in many ways that we were not able to respond to their needs in the ways that we should have done to meet their basic care needs. A thing like purchasing halal-meat for example can be very difficult in a large bureaucratic organisation where food has to be bought from a particular supplier. And to go directly to and buy it directly from a market store is not readily available. So yes, the upbringing of children and religion would dictate clear issues there, yeh. That is the main one I think".

Religion påverkar vissa områden i familjelivet

Tre informanter anser att religion har inverkan på familjesynen till viss del, en informant uttrycker sig så här;

Rashid: "Marriage definitely. Divorce to certain extent as well. Upbringing of children ... as I mentioned earlier on. Male and female areas - I have not come across a great deal of that. What was the last one? "

Interviewer: "Roles in family life."

Rashid: "Roles in family life - yes, I have come across that as well. Where the child has been told that the father should go out and be the breadwinner and earn money and mother is to stay at home with family and children. Yes I have encountered that sort of element in my work practice."

En annan informant reflekterar kring "Male and female areas" och säger :

Tom: " Male and female areas - yes. Where I think that does have an impact, it does clash, particularly where we have young people in our care because, I think, the city does have an attempt to equal opportunities. And it does at least have an equal opportunities policy and tries to implement that. There are quite often certain clashes where that policy is in contradiction with the expectations within particular religions where male and female roles. With young woman particularly sort of the Asian group the whole issue comes out to further education where the families may feel in not appropriate to invest in that or appropriate for that to happen. Because they may have to

move away and come out of control of the family where it is not worth it because the expectation is that they would marry, and become child bearer and then child raiser."

Äktenskap, skilsmässa och barnuppfostran är områden som alla tre informanter anser har religiösa implikationer. De ger också i sina reflektioner exempel på detta. Kring de två övriga områdena "male and female areas" och "roles in family life" är erfarenheterna olika.

Religion påverkar ej familjesynen

En informant har ett avvikande svar, hon svarar "Inga, som jag ser det". Detta innebär att de olika familjefrågor som räknats upp ovan - vad hon kan se - inte har några religiösa implikationer för de familjer hon möter i sitt arbete.

Exempel på religions- med flera aspekter kring familjefrågor

Informanterna lyfter fram ett stort antal frågor och exempel i sin reflektion av frågan. Dessa kan samlas inom följande områden; bemötande, äktenskap och skilsmässa, tvång och våld samt ungdomars situation. När det gäller bemötande tar informanter upp att det kan finnas olika synsätt kring bl a. religion i olika generationer som man behöver ta hänsyn till. Vidare nämns att socialarbetare ibland bara kan tala via fadern i vissa familjer ej med dotter och frun. Ett annat område som nämns är där socialtjänsten och vården möts och att religionsaspekter finns att ta hänsyn till även i vården och vårdssystemet.

Frågor kring våld och tvång tas upp av flera informanter. Tvång tas upp te x gällande att barn tas från England till ursprungsland mot sin vilja och tvångsäktenskap. En informant lyfter fram att tvångsäktenskap med stor fientlighet mellan makar drabbar barnen svårt. Våld i hemmet är en annan fråga som tas upp.

Äktenskap och skilsmässa är ett stort område för spontana reflektioner från informanterna. I vilken religion kan man gifta sig överhuvudtaget? Blir det ett civilt äktenskap annars om inte den ena partens religion accepterar livs partner från annan religion? Frågor en informant funderar över. Frågan om arrangerade äktenskap berörs. Är det frivilliga eller med tvång. Skilsmässa är ett stort område som flera informanter kommer in på och tar upp frågor som att man kan behöva jämföra frågan angående skilsmässa, både civil och religiös skilsmässa kan behövas ibland för att parterna skall kunna anses som skilda - samhälleligt och religiöst.

Det finns olika religiösa synsätt på skilsmässa - både inom och mellan religioner. Och vad skall hända efter skilsmässan. I många familjer arbetar männen påpekas det och kvinnan har huvudansvar i hemmet. Vart skall då en kvinna t ex från Asien kvinna ta vägen om hon lämnar mannen. Det finns inga alternativ säger en informant. Och barn skadas känslomässigt av skilsmässan - lämnas mitt i röran, erfar en informant. En annan fråga som anses vara en stor fråga för flickor är att vidareutbildning inte alltid tillåtet för flickor. Det är olika behandling av tjejer och killar när det gäller förväntan på familjelivet.

När det gäller ungdomar som omhändertas för familjehemsplacering eller institutionsboende konstaterar några informanter att svarta barn och ungdomar är överrepresenterade i institutionsvård. Det finns få alternativ, få familjehem till svarta barn och ungdomar med liknande bakgrund som det barn som skall placeras.

Fortbildning

Fortbildning erbjuds inom socialtjänsten i Sverige kring olika aktuella frågor beroende på arbetsgruppens inriktning. Så sker även i England. Dessa fortbildningar kan vara olika i tidsomfattning och frekvens. Det kan i tid vara allt från en del av ett teammöte till en utbildning som sträcker sig över flera dagar. När det gäller religionsområdet skulle fortbildning kunna vara ett sätt för socionomer att förbättra sin kunskap och förbättra bemötandet av klienter och finna nya och olika förhållningssätt. Bara att finna ord och kommunicera kring religion och tro är för många socialarbetare ett nytt område. Många finner det svårt. "These topics often inspire anxiety: for example, after a girl had informed two social workers that she had become a Christian, one told her colleague: I am glad you were there, I would not have known how to respond". No doubt this social worker would have known how to respond to revelations of abuse or offences and other matters of which she had no direct personal experience" (Crompton, 2004, p.xiii).

Här skulle just fortbildning kunna vara en hjälp till kunskapsfördjupning kring religionsämnet - tro som en aspekt att arbeta med i utredningar och många olika frågor kring barn, uppfostran, familj, sorg m fl aktuella teman.

Endast en socialarbetare i intervjustudien har erbjudits fortbildning i dessa ämnen på sin arbetsplats. Frågan om fortbildning i denna intervjustudie fokuserar på om informanterna

erbjudits fortbildning i "familjesyn i de stora världsreligionerna". Av de elva informanterna är det en person som fått fortbildning i dessa frågor och hon säger:

Susan: "We have had some training but there is always room for more"

Informanten säger vidare:

Susan: " With part of our team jointly with the Social workers at the Children hospital, we also had what we call a one-day-training led by a Sikh who is a freelance- trainer. And who focused on Sikh issues which was his area. Otherwise we have found particularly difficulties with unmarried Muslim woman who appear to us be under real threat, or these babies appear to be under threat, from the parents unless they give the baby up for abortion. We would like to draw experience from others who are facing these problems. We are very concerned for these woman."

Interviewer: "Could you elaborate a bit. Are they young mothers who are married?"

Susan: "Yes, they are not necessarily young , most of them are in late tenth and early twenties. Perhaps they have a husband in Pakistan and have an extra-marital relationship locally. And they are just sometimes terrified that their parents or the community will find out about their situation."

Religionsspecifika utbildningar erbjuds ej inom socialtjänsten

Flera informanter i studien berättar att religionsaspekter kommer in i andra utbildningar som en allmän faktor att uppmärksamma men att den inte ges ett eget utrymme som t ex en utbildningsdag om "Familjesyn i islam".

Några kommentarer som ges är:

Rita: "In Birmingham it tends to be integrated because they are very strong on equal opportunities. So I can say: No, they have not been specifically cautious in those areas, it is always an acknowledgement that religion and race and that sort of things are facts. Because we have a rigorous policy in Birmingham which says that you cannot discriminate on those grounds. So you find in a lot of the cases that they are integrated."

Matthew: "No, that sort of majority of training in this authority and I think possibly in this whole country I think , tends to be focused on what we call "anti-oppressive practice" - and within that we would be required to look at a persons religious persuasion and that opportunity for that person should not be bias because of any particular religious persuasion. It tends not to be in my experience, training offered that looks specifically at religious issues. Religion - as part of culture - yes, but not specifically religion."

Tom: "In terms of formal courses there was racism awareness training. There has been multiculturalism. There has been no one on religious aspects rather than that. So that is what you find, what you learn, what you should have red. I think, the trust in the department make opportunities to promote anti-racist practice and anti-oppressive practice."

Intressant är också att konstatera att sociala enheten i Birmingham stad inte kommer att erbjuda utbildning direkt i olika frågor som t ex vad det innebär att vara sikh. Ett team vid en av stadsdelarna hade frågat förvaltningen om det var möjligt för dem att anordna sådan utbildning. Personalen hade fått som svar att det var deras eget ansvar att ta reda på mer information. En annan informant säger om förväntningar från departementet kring att socialarbetarna söker egen ny kunskap:

Tom: " But there has been expectations that we develop understanding so there has been work done work where I have worked where we gathered information upon particular areas. The department has provided occasionally from time to time some information or some sort of materials. The last one being the Shap calender with the religious festivals."

Socialarbetare önskar fortbildning om religion

Fortbildning kring "familjefrågor i de stora världsreligionerna" är något som samtliga intervjuade socialarbetare anser att de själva har ett behov av. En av informanterna beskriver först att de ej får utbildning men utvecklar därefter tankar kring vikten av dessa frågor och säger:

Rashid: " Although I think it is very, very important. Especially for the social workers to have the training that has to do with the different religions because I often came across social workers who take interpreters with them when they cant speak of the language.

And when they are there ask them about the culture background and religious background, in order to be aware. So yes, it is a very important area for all social workers whether you are working in child protection or working in fostering and adoption or working with young offenders - any area of social work would be very very valuable to take on religious training or to become aware of the world greatest religions because it is an very important element in our work practice."

Flera uttrycker att de känner sig okunniga inom området som berör religionsaspekter och familjesyn i världsreligionerna. En informant säger:

Gabrielle: "I think it would help certainly white European persons, I am, and others like me - that yes .. if we had some understanding if there were courses that we could go to because I fell it is a disadvantage and also.....think that I could , well I think I would not ever never knowingly act in a oppressive way but I could oppress innocently unknowingly because I have not the insight. I confess my ignorance to it."

Interviewer: "So, if it was offered, you would be interested."

Gabrielle: "Yes!"

Flertalet av informanterna har själva försökt att öka sin kunskap under årens lopp; lära sig i mötet med klienter, läsa, samråda med kollegor m fl vägar. En informant uttrycker det så här;

Khadija: "Yes I have, I mean I have found out... when you are working with a client and you need to know and for my own uses I have found it out. I have talked to the other professionals I have talked to clients. And I think that way I have built up quite a lot of my own information over the years. And because of background, my own religious background is very important to me that I do find out. And I think that within that I find that I get information, and then, you know you store it up and your brain and you recall and you also check it out with that. But there is not, there has not been ...I personally been involved finding out about my own religion and I attend circles, family-circles, woman circles, .we actually have sort of like talks, I have been to Gurdvaras for example , and find out about that religion. Because I was dealing with quite a lot of Sikhs. So, yes, if I find a need - so yes I do." But that has nothing to do with the

department it is more on a personal level. For my own.. peace of mind almost.. to know I am doing the right thing."

Flera informanter anser att de lärt sig en del under vägen, under de yrkesverksamma åren. Att läsa ger dock inte detsamma som att t ex träffa en sikhisk föreläsare konstaterar flera informanter. Det personliga mötet ger ett annat perspektiv.

Matthew: "I think, yes. The dilemma is that I could pick up a book and read it. But like learning a language you actually learn the theory and it is somewhat difference to have people live their daily lives. And that sometimes it is useful and I think it would be beneficial to learn and have a greater insight into the main religious and cultural issues obtaining to a particular way of life for example: What are the facets of Judaism? Which I do know a way about, but then it has to be related to individual families and the way that individual families and in what way that individual family may interpret and may practice that particular religion. And it will vary and I think it is important therefore whenever we work with any families to start from the baseline. That we make no assumptions about this family what they believe and do not believe. But we ask them, what they believe, how they practice, what is important to them. Within that understanding, if the family is a Muslim it would mean that certain things are traditional and certain things are not but there will be a uniqueness to that family within that, that must not be overlooked."

Men okunskapen lamslår också ibland. En informant säger:

Ruth: " I am sure I do. I am sure I do need that. I must say that I have to seek that out myself in the educational side of my work. When I worked in education. They did do some in house training but in social work it is not an issue that is raised it is kind of a panic if you have got a Sikh family. It is a kind of a panic occurring within the office, and a lot of people are having brainstorm time, you know. How do I handle this, this situation. It is sad but it is fact."

Att erbjuda möjlighet till erfarenhetsutbyte med andra socialarbetare som arbetar med liknande frågor nämns också som en idé för vidareutbildning.

Guide för socialarbetare i Sverige

Att ta upp frågan om etnisk tillhörighet ingår i den databas av uppgifter som är grundläggande vid möte med varje ny klient i Birmingham. I varje remiss och vidareändring av ärendet skall frågan om religiös tillhörighet tas upp. Det utredningsunderlaget tas fram inom socialtjänsten. Detta är något som betonas i "Equal opportunities act", lokala riktlinjer i arbetet med människor från olika bakgrund.

Dokumentet är en policy om likabehandling för alla invånare i Birmingham. Informanterna i denna studie får vid intervjuerna frågan: "Do you have any suggestions of questions concerning religion - that should be considered in family investigations? Questions that could be part of a guidance for social welfare workers in Sweden?". Frågan ställs mot bakgrund av att det finns mycket litet material kring frågan i Sverige och ingen specifik vägledning i dessa frågor finns för socialarbetare i Sverige. Här finns en möjlighet att ta del av erfarenheter och få idéer från engelska socialarbetarkollegor. Erfarenheter och kunskaper som skulle kunna bli användbara i Sverige.

Av de intervjuade socialarbetarna är det endast en person som inte har idéer till en guide i Sverige. Informanten hänvisar till sin egen kunskapsbrist. De övriga tio har många olika förslag och tankar kring frågeområdet.

I samtalen med de engelska socialarbetarna utkristalliserar sig fyra huvudområden att ta upp i samtalet med och kring klienten gällande religionsfrågor i barnavårdsutredningar.

Fyra huvudområden kring barnavårdsutredningar

När det gäller vägledning för svenska socialarbetare i frågor kring religion framhålls genomgående fyra olika områden av frågor. Det är att först ta reda om familjen har en religiös tillhörighet och i så fall vilken? Vidare utreda vad denna eventuella religion betyder för familjen i vardagslivet? Att lyfta fram barnets/den unges egen syn och eventuella egna tro ses som viktigt. Tillfråga den unge personligen framhåller flera informanter. Slutligen är det viktigt att vara vaksam på om socialtjänstens åtgärd passar familjens livssyn.

Religiös tillhörighet och i så fall vilken?

Att fråga om klienten praktiserar en "eventuell religion" kallas för "basics". Det är basfakta som man behöver för det vidare utredningsarbetet. Får man veta om att personen utövar en viss religion är det också viktigt att veta vilken del av religionen, eventuell gren eller sekt klienten tillhör. En av informanterna säger:

Rita: "I have not got a specific question but I think often, knowing that somebody belongs to a religion is not enough. I think you need to ask whether, say if you are working with someone who is a Muslim, you need to know whether they are Sunni Muslims or ask them what cult within that religion they belong to. Christianity itself is not enough, is it?"

Detta synsätt återkommer hos flertalet informanter.

Religionen i vardagslivet

Innehållet under denna rubrik kan sammanfattas med en av informanternas ord:

Aisha: ".. and I think also to check with the families which religion they practice, which aspect and in what way.."

Inom detta område nämner informanterna många olika teman att ta upp som kan vara av värde: synen på familjelivet, roller, äktenskap och barnuppfostran bl a.. Även religionernas syn på handikapp lyfts fram. Det anses viktigt för socialarbetaren att veta om dessa saker för att dels få en adekvat information om barnet/den unge och familjen men också för att kunna göra bedömningar och ge rätt stöd. Ett stöd som om möjligt kan vara i harmoni med de religiösa grundvärderingarna. En av de svarande uttrycker det med orden:

Tom: "And then if you got, if you would like, answers in the end on how you could apply to that particular situation. The important thing is the application."

Barnets/den unges egna tankar och behov

Genomgående vid intervjuerna är att barnets behov och tankar lyfts fram av informanterna. Det gäller här även den eventuella egna religiösa tillhörigheten. Det är viktigt att tillfråga och undersöka barnets egen tillhörighet som kan vara av annan tro eller önskan att inte tillhöra samma tolkningssätt som föräldrar mm. Vid placering av barn i familjehem eller på institution

ses frågan som mycket angelägen och självklar av samtliga. Här räknas många områden upp som måste undersökas noga: kostvanor är ett stort område - önskar barnet/den unge äta halal-mat, vegetariskt eller kosher t e x. Hur man tvättar sig eller hur man badar är ett annat område - vilket synsätt finns? Önskas möjlighet att fortsätta utöva religionen? Närhet till moské kan vara en fråga för en utövande muslim vid placering. Rutiner vid sänggående, religiösa högtider att iakttaga mm.

Viktigt är också förhållningssättet hos "the substitute carers" i detta sammanhang, en av de svarande säger:

Matthew: "I think this would be particularly an issue if we were providing a child with a substitute living situation. And part of that would involve setting up an agreement with the family and that goes through all sorts of issues about daily family life; eating, sleeping, religious observance, hobbies, past time, bedtime routines - to mention a few and we would ask the parents about them and we would discuss. Perhaps that is quite some general question and then through the discussion pick out from there what are the important aspects for that we should make sure that any substitute carers was aware of . And we would do that in relation to religion, to health, to education to all sorts of area that would be important to a child."

Passar socialtjänstens åtgärd familjens livssyn?

Vilka är då de viktiga aspekterna att ta hänsyn till för att den åtgärd socialtjänsten föreslår skall fungera för familjen och vara sådan att den inte är kränkande mot familjens tro och livssyn. Flera informanter tar upp detta på olika sätt. En informant uttrycker det så här:

Matthew: "First we would, like we are with most families really be quite upfront and open in the way that we would seek information. And it would be.. well.. Can I ask you: Do you have a particular religious belief? Do you follow any particular religion? And if the answer is yes - what would it be? And how often? And do you regard yourself as a regular practising person? As a nominal thing? How does it effect your everyday life? And then, depending on the responses to that - how do you fell it.. what are the important aspects of that religion that we should be aware of in relation to providing you the right, appropriate service."

En annan informant säger:

Khadidja: "I suppose that the basic would be to find out what is their religion. And.. you know.. what difficulties they are in and how they can be resolved - from the clients point of view. So they are telling you. You are telling: What is your religion? And you are asking them how does it create difficulties for them and how they can be resolved. Be- cause then, if you , if you are doing that for the individuals, then you can not go wrong in a sense.. because you are not imposing your own views on it.. So, I think those would be my concerns."

Socialarbetarens sensitivitet

Ett annat område som berörs i flera svar är hur utredaren, socialarbetaren bör fråga och uppträda.

Att ha en egen kunskap kring religioner och vardagslivsfrågor underlättar i mötet och gör det lättare att följa religionsaspekter, kommunicera kring dem och ställa frågor. Man skall vara "sensitive how to embark" säger en informant och menar att rätt ordval, rätt hälsning mm underlättar i mötet och kan medverka till ett ökat förtroende. Att alltid fråga och lära genom klienten tas upp av flera informanter. En person understryker att man måste fråga positivt om religion och förklara varför frågorna ställs. En del klienter kan bli oroliga annars och undra varför många frågor eventuellt ställs om religionen. Har socialarbetaren goda eller onda avsikter med att fråga? Socialarbetaren måste motivera sina frågor. Att ta hänsyn till ovan nämnda punkter underlättar i mötet menar flera informanter.

Kapitel 5. AVSLUTANDE DISKUSSION

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur socionomer i Birmingham arbetar med religionsaspekter i barn- och ungdomsutredningar samt undersöka vilken betydelse socialarbetare i Birmingham anser att religion har i utredningsarbete, vid behandlingsinsatser samt vid uppföljning. Mitt syfte har även varit att samla erfarenheter från Birmingham till Sverige inom detta område.

Studiens resultat visar att religion har en stor betydelse i sociala utredningar samt vid utformning av insatser för barn och unga inom socialtjänsten i Birmingham. Birmingham stad har i sin "Equal opportunities act" bl a. lyft fram frågor om kultur, etnicitet och religion som viktiga att beakta och därtill tydliggjort att alla medborgare skall ha samma möjligheter och rättigheter.

I min studie återges en lång rad exempel på att religion är viktigt. Det gäller allt från förberedelser inför klientmötet till bemötande, samtalet i sig, problemformulering, syn på resurser, insatser, uppföljning mm.

Två huvudområden

Det går att dela in de olika områden där religion har betydelse i två huvudområden. Dessa två huvudområden är substansiella frågor och procedurala frågor.

De substantiella frågorna är de som berör den innehållsmässiga delen. Det handlar om olika syn att leva och tänka just utifrån religionsaspekter hos de olika familjerna samt hos barnen och ungdomarna själva. Det handlar om att kunna förstå och bemöta dessa aspekter. Det gäller inte bara att uppmärksamma frågan t e x. för en ung muslimsk pojke som skall bo på institution och beakta vad som kan vara viktigt för honom i hans trosutövning? De religiösa aspekterna gäller också hur skall han i enlighet med barnkonventionen kunna fortsätta utöva och utvecklas i sin tro - gå på gudstjänst, förrätta bön, äta halalkost och i övrigt i sitt liv möta respekt att få vara sig själv - en ung muslim.

De procedurala frågorna är de frågor som berör hur man går tillväga vid utredning och handläggning av varje enskilt ärende. Hur beaktas dessa frågor i själva utredningsarbetet? Tas religionsaspekter upp överhuvudtaget och i så fall hur och när? När det gäller planering för

klienten - hur kommer religionsaspekterna in? När det gäller uppföljning - tas religionsaspekterna med? Hur hanterar och betonar socialarbetarna religionsaspekten under hela utredningsproceduren?

När det gäller föreliggande studie i Birmingham så visar det sig att de intervjuade socialarbetarna arbetar med religionsaspekterna i såväl innehåll som i procedur frågor. Det finns i Birminghams socialtjänsts sk. "referral-sheet" - en punkt om religion - att den skall efterfrågas och integreras i arbetet. Om det visar sig att utredningsarbetet leder till familjehemsplacering eller institutionsboende för klienten - finns ett stort antal frågor i den planeringsprocessen som berör religion. Det kan då gälla att ta hänsyn till allt från kost, till riter i vardagen, frågor kring hygien mm omvittnar de flesta informanterna i sina svar. När det gäller familjesynen så anser en majoritet av de intervjuade att religion påverkar hela familjesynen eller att religionen och dess grundsyn påverkar familjelivet till viss del. Endast en informant anser att religion inte har någon betydelse för klienternas synsätt på familjelivsfrågor.

Alla intervjuade socialarbetare tar på något sätt upp människors olikhet i sina svar på frågan om utredningar görs på liknande eller olika sätt? Att familjer är olika, unika med sin egen historia och uttryckssätt tas upp. Vidare att det blir olika på grund av människors kulturella och/eller religiösa tillhörighet eller bakgrund. Bemötandet blir olika.

Andra teman som informanterna tar upp kring utredningsarbetet är till exempel att arbeta i partnerskap med familjen och att försöka se vad är deras behov är och hur socialtjänsten kan möta det? Ytterligare reflektioner är till exempel att om det visar sig att familjen, den unge har ett speciellt sätt så försöker socialarbetaren att följa det, att passa in i det - det gör det hela enklare för klienten. Att hitta nyckelpersonen i familjen och vilken roll personen har framhålls också som viktigt och att se till familjens struktur så du inte undergräver familjen - apropå patriarkat eller matriarkat. När det gäller de religiösa aspekterna nämns bland annat vikten av att uppmuntra till att involvera andra som kan ge stöd till familjen, kanske äldre, kanske en islamisk ledare från moskén. En informant anser att det behövs en specialiserad bedömning - och för att kunna göra det behövs mycket information.

Samtidigt delger de flesta informanter att det finns mallar att följa och viktiga rutiner att hålla sig till bland annat när det rör omhändertagande av barn. I så måtto är arbetet likartat.

Speciellt när det gäller situationer där placering på institution eller familjehemsboende blir aktuellt kan det bli olika anser de flera informanter. Här måste man enligt stadens riktlinjer om "Equal opportunities" ta hänsyn till barn- och ungdomars önskemål även utifrån religion. Det kan vara många aspekter som berörs. Kost, hygien, möjlighet till gudstjänst, bönetider, klädval, närhet till viss verksamhet mm

När det gäller fortbildning kring religionsspecifika frågor visar denna studie att ingen specifik fortbildning ges kring dessa frågor. En person hade fått viss utbildning vid enstaka tillfälle. Övriga svarade blankt nej. Informanterna kommer från många olika stadsdelsförvaltningar i Birmingham och svaren ger därför en lokal bredd. Dock försökte socialarbetare bistå varandra och dela erfarenheter. Några sökte kunskap hos kollegor från annan religiös bakgrund. Flera nämnde att i och med att Birmingham stad är noga med "Equal opportunities" så kommer religion upp som en fråga i det sammanhanget. Även i "Racism Awareness Training" ingår frågan på ett allmänt plan - att inte diskriminera på grund av religion eller religiös tillhörighet.

Två informanter uttrycker det så här:

Tom: "In terms of formal courses there was racism awareness training. There has been multiculturalism. There has been no one on religious aspects rather than that. So that is what you find, what you learn, what you should have read. I think, the Trust in the department make opportunities to promote antiracist practice and anti-oppressive practice."

Rita: "In Birmingham it tends to be integrated because they are very strong on equal opportunities. So I can say: No, they have not been specifically cautious in those areas, it is always an acknowledgement that religion and race and that sort of things are facts. Because we have a rigorous policy in Birmingham which says that you cannot discriminate on those grounds. So you find in a lot of the cases that they are integrated".

Att få ta del av en fortbildning kring "familjefrågor i de stora världsreligionerna" är något som samtliga intervjuade socialarbetare anser att de själva har ett behov av.

I min forskningsstudie har jag tillfrågat informanterna om de har förslag på frågor att ställa kring religionsaspekter i Sverige. Frågor som svenska socialarbetare kunde ta upp i barnavårdsutredningar - frågor som kunde ingå i en guide i Sverige kring religion. Alla utom en

informant har delgivit egna förslag. Den som ej haft idéer hänvisar till egen okunskap inom området. De förslag som kom fram kan samlas under fyra rubriker.

Förslag på frågeställningar kring religion vid barnavårdsutredningar

När det gäller vägledning för svenska socialarbetare i frågor kring religion framhålls genomgående fyra olika områden av frågor. Det är att först ta reda om familjen har en religiös tillhörighet och i så fall vilken? Vidare utreda vad denna eventuella religion betyder för familjen i vardagslivet? Att lyfta fram barnets/den unges egen syn och eventuella egna tro ses som viktigt. Tillfråga den unge personligen framhåller flera informanter. Slutligen är det viktigt att vara vaksam på om socialtjänstens åtgärd passar familjens livssyn.

Rekommendationer

Utifrån denna studie har jag kommit fram till åtta olika områden där insatser behövs kring religionsaspekter i barnavårdsutredningar. Dessa insatser och åtgärder är av varierande slag men var för sig och framför allt tillsammans skulle de starkt förbättra kunskapen och insikten om religionsaspektens betydelse i barnavårdsutredningar. Enligt min mening skulle de bidra till en ökad respekt och förståelse för den enskilde klienten, ökade möjligheter till kontakt och livs hjälpsamtal och mer individ anpassade insatser som främjar barnets eller den unges framtida liv och själv respekt. Det skulle även ge nytänkande och vidgade vyer till oss inom socialarbetarkåren och möjlighet till ett mer professionellt utfört arbete med nya glasögon och nya redskap i samtals- och bemötande situationer.

De rekommendationer som jag föreslår är följande:

- 1 Att Barnkonventionen granskas ur religionshänseende i svensk kontext.
- 2 Att religion tas med i alla barnavårdsutredningar som en faktor
- 3 Att samverkan med olika religioners företrädare utvecklas lokalt
- 4 Att socionom utbildningen integrerar religion som ett ämne i grundutbildningen
- 5 Att fortbildningar ordnas kring specifika barn, ungdoms- och familjeteman i relation till religionsaspekter och socialt arbete
- 6 Att litteratur och artiklar skrivs i ämnet
- 7 Att religioners egna företrädare anlitas i utbildningssammanhang
- 8 Att handledare i socialt arbete utvecklar kompetens att hantera religionsfrågor i handledning

1. Att Barnkonventionen granskas ur religionshänseende i svensk kontext

Viktig litteratur i detta forskningsarbete har bl a. varit Margret Cromptons bok " Children, spirituality, religion and social work." Hon har i sin bok granskat ett urval av barnkonventionens paragrafer som tar upp barns rätt att fritt utöva sin tro och utvecklas med den. I boken refereras den engelska kontexten, engelska tolkningar och förarbeten när konventionen ratifierats i England. En motsvarande granskning utifrån barnkonventionens texter och den svenska kontexten och de olika konsekvenser som går att dra för sociala insatser i Sverige ser jag som mycket angeläget. Inget sådant dokument finns idag, än mindre som bok.

En sådan litteratur skulle stärka barns och ungdomars rättigheter att fritt utöva, bibehålla och utveckla sin tro i sina liv. Det skulle också utgöra en angelägen vägledning för personal inom socialt arbete.

Av de informanter jag intervjuat har flera hänvisat till att Barnkonventionen stadgar att religion skall beaktas. Det finns alltså en kännedom om det innehåll som Crompton beskriver ute i den engelska socialtjänstens vardagsverklighet.

2. Att religion tas med i alla barnavårdsutredningar som aspekt

Studien och erfarenheterna från England har visat att religion kan ha betydelse "till viss del" eller som "rörande hela livet" för ett barn eller en ungdom. Jag anser därför att det är viktigt att dessa aspekter tas upp i socialtjänstens utredningsarbete. Att socialarbetaren söker få reda på om klienten själv är religiös eller har religiös bakgrund? Vad som kan vara viktigt för den enskilde i livet utifrån tron och hur familjen och den unge tänker kring problem, lösningar och resurser.

Områden som föreslås av de engelska informanterna vid frågan om idéer för en guide till socialarbetare i Sverige. I samband med att dessa frågor tas upp bör anledningen till att de efterfrågas, klargöras. Personer kan ibland dölja sin tro p g a av rädsla att bli negativt särbehandlade, t ex muslimer kan känna sådan oro.

3. Att samverka med olika religioners företrädare utvecklas lokalt

När en barn- och ungdomsenhet inom socialtjänsten i Sverige har kontakt med en ungdom som är utövande i sin tro - t ex en ung muslim kan det i många fall vara bra att samverka med de lokala religiösa företrädarna. Ibland kan det vara imamen, ibland några lärda personer, män

och kvinnor, som arbetar med familjefrågor, ibland finns ungdomsledare med erfarenhet av arbete med barn- och ungdomar och som åtnjuter förtroende i församlingen. På några orter i Sverige finns muslimska socialrådgivare. Sådana personer kan vara till hjälp på olika sätt. De kan ge konsultation till socialtjänstens personal i olika frågor, de kan - om den unge/familjen så önskar - direkt engageras i utrednings- eller omsorgsarbetet för den unge. Det kan gälla konfliktlösning, det kan gälla hjälp att förstå den unges/familjens tänkesätt, det kan gälla stödinsatser där imamen/församlingen kan samverka med socialtjänsten. Exempellistan kan göras lång. För att detta skall fungera som en hjälp när en familjesituation är akut vore det önskvärt att socialarbetare tar kontakter i förebyggande syfte och för att bygga upp en relation för framtida samverkan. Förtroende behöver tid för att byggas upp. Båda parter behöver lära känna varandra och något om varandras sätt att tänka och arbeta. Finns denna grund finns helt andra förutsättningar för samverkan kring barn, unga och familjer i kris.

4. Att socionomutbildningen integrerar religion som ett ämne i grundutbildningen

Att arbeta med religionsaspekten i utredningsarbete kräver kunskap, öppenhet, nyfikenhet men också en förmåga att förhålla sig till religion och förmåga att ta omhand och kommunicera kring den information och de tankar som klienten för fram i samtalet. Intervjuundersökningen bland socionomer i Birmingham vittnar om att det är en mängd olika frågor som är viktiga för de klienter som är mer eller mindre troende. Jag anser det därför viktigt att dessa frågor introduceras redan i grundutbildningen så att socionomer har detta perspektiv med sig ut i arbetslivet - dessa frågor kan komma att vara viktigt för deras framtida klienter.

5. Att fortbildningar ordnas kring specifika barn, ungdoms- och familjeteman i relation till religionsaspekter och socialt arbete

Fortbildningar kring familjefrågor och religion önskas av 10 utav 11 informanter i min Birminghams studie. Jag anser att fortbildning är ett viktigt instrument för yrkesverksamma. Ett tillfälle till ny kunskap men också ett tillfälle att ur gjorda erfarenheter, dela med andra och få nya perspektiv kring sitt arbete. Just inom området "familjefrågor och religion" behövs fortbildning kring såväl familje- syn, barn- och ungdomsfrågor i relation till olika religioner som möjlighet till reflektion kring sitt arbetssätt och förhållningssätt i mötet med dessa klienter.

6. Att litteratur och artiklar skrivs i ämnet

Det behövs såväl litteratur inom detta område som artiklar för kunskapsförmedling och diskussion inom området familjefrågor och religion - i vid mening. Det behövs litteratur för undervisningssammanhang och material för samtal i fortbildningssammanhang. Området - socialt arbete och religion - anses internationellt fortfarande vara ett nytt område. Sedan 15-20 år tillbaka återfinns litteratur internationellt. I Sverige finns ännu ingen litteratur inom området. Jag ser det som ett stort och angeläget behov.

7. Att religioners egna företrädare anlitas i utbildningssammanhang

Att få ett inifrån perspektiv beskrivet i dessa frågor något helt annat än att läsa om religioner ur en bok eller få trons vardagsliv beskriven av en person som inte känner religionen inifrån. Det är av stort värde att kunna anlita medverkande vid utbildningar som själva utövar den religion som berörs - t ex när det gäller en utbildningsdag kring familjesyn i hinduismen eller en före- läsning kring barnuppfostran i sikhismen. När det gäller dessa resurspersoner är det viktigt att de - förutom att leva sin tro kan sätta ord på det tron handlar om och föra ett samtal om densamma. Det är också angeläget att dessa resurspersoner är förtrogna med det svenska samhällets institutioner och socialtjänst och har viss vana att tala och kommunicera i en svensk kontext.

8. Att handledare i socialt arbete utvecklar kompetens att hantera religionsfrågor i handledning

Att handledare kan fånga upp religionsaspekter i ärendehandledning och arbeta med dem såväl som med andra aspekter är mycket viktigt enligt mitt förmenande. För att kunna göra det krävs en egen kompetens i frågorna hos handledaren för att kunna vara vaksam på dessa aspekter och för att kunna kommunicera med den handledde/sin handledningsgrupp omkring dem. Kursansvariga vid handledarutbildningarna bör därför peka på dessa perspektiv i sina respektive utbildningar samt ta upp religionsaspekter vid handledarfortbildningar.

REFERENSER

- Ahmadi N., Lönnback, E. B., *Tvärkulturellt socialt arbete – av socialarbetare för socialarbetare*, FOU-rapport 2005:5, Stockholm stad, Socialtjänstförvaltningen, Forsknings- och utvecklingsavdelningen
- Alfakir, N., (2004), *Skapa dialog med föräldrarna – integration i praktiken*, Malmö, Runa Förlag
- Al-Krenawi, A., Graham, R. F., (2000) "Islamic theology and prayer, Relevance for social work practice. *International social work*, 43(3), 289-304.
- Allwood C.M. och Fransén, E.C.(red), (2000), *Tvärkulturella möten, grundbok för psykologer och socialarbetare*, Stockholm, Bokförlaget Natur och Kultur
- Children Act 1989, Part III, "Local Authority Support for Children and Families", British Parliament
- Crompton, M., (1998) *Children, Spirituality, religion and social work*, Ashgate Publishing Company, England
- Hallingberg, K., Larsson I-J, (1997), *Människor och tro – svensk sjukvård möter världsreligionerna*, IJL Multi-Faith Rådgivning, Älvsjö.
- Hodge, D. R., (2004), "Working with Hindu Clients in a Spiritually Sensitive Manner", *Social Work*, (27-38).
- Joseph, M. V., (1988) "Religion and Social Work Practice", *The Journal of Contemporary Social Work*, (443-452).
- Kamali, M., (2002), *Kulturkompetens i socialt arbete*, Stockholm, Carlssons förlag AB
- Northcut, T.B., (2004) "Pedagogy in diversity: Teaching religion and spirituality in the clinical social work classroom" , *Studies In Social Work*, Smith College for Social Work, Special Issue, Volume 74, Number 2, (349-358).
- Pope-Davis, D.B., Coleman, H.L.K. (1997), *Multicultural Counseling Competencies. Assessment, Education and Training, and Supervision*, Ur Multicultural Aspects of Counseling Series 7, London, Sage Publications.
- Sheridan, M. J., (2001) "Defining Spiritually Sensitive Social Work Practice -An Essay Review of Spiritual Diversity in Social Work Practice: The Heart of Helping", *Social Work*, (87-92).

Övriga källor:

Professor Laurence Kirmayer, Mc Gill University, Montreal, Canada

Teol.dr Erik Blennberger, Ersta Sköndal Högskola, Stockholm

Ralph Thomas, Social studies department, Selly Oak Colleges, Birmingham, England

BILAGA

Questions for social-workers

1. Male/female
2. Age
3. Ethnic origin
4. What qualification do you have in social work?
5. Have you taken other studies in the social field?
6. If yes – what kind of studies?
7. How long have you worked within social care/social work?
8. Do you have any religious background?
9. If so, which one?
10. Are you brought up in a religious family? Are you practising yourself? Does your religion have any influence on you?

11. Do you think that you can comprehend the problems in the families?
12. As a social worker – which factors influence your possibilities to comprehend the particular problems of the family?
13. When interviewing a family in crisis – does the pattern of the investigation tend to be the same, no matter the family?
14. If no, which factors influence how the investigation is done? Give example.
15. Do you ask any questions relating to religious beliefs?
16. If so, when?
17. If yes – what kind of question?
18. Do religious background have any importance to the clients you have encountered?
19. If the question is answered with “yes” or “sometimes”.
Are there among the following alternatives any areas that you found has religious implications?
 - Marriage
 - Divorce
 - Upbringing of children
 - Male and female areas
 - Roles in family life

20. Have you been offered any further education concerning family life within the great world religions?
21. Do you find that you have a need for such further education?
22. Do you have any suggestion of questions concerning religion that could be part of a guidance to social welfare workers in Sweden?
23. Tell about a client you encountered whereby religion was very important?